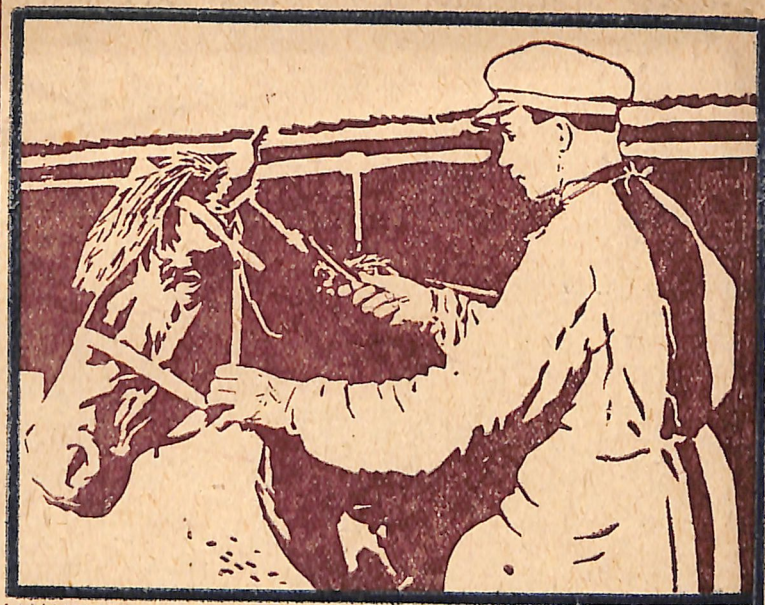

ԱՅԻ-1
ԲԻ-3

Ա. Պ. ԴՈԼԳՈՇԵՑԵՎ

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎՆԱՍՎԱԾ ԶԻՈՒՆ

619
Դ-71

ԱԶՈՎ-ՍԵՎԺՈՎՅԱՆ ՅԵՐԿՐ. ՀՐԵՏԵՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՌՈՍՏՈՎ-ԴՈՆ

1934

~~Ք 1~~
~~1969~~

~~Ք 4~~
~~103/4~~

619
7-71

30 JUL 2010

ԴՈՒԴՈՇԵՑԵՎ

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՎՆԱՍՎԱԾ ԶԻՈՒՆ

Քարզմ. վ. Նվարդ, յեկ վ. Ավագյան

ԱԶՈՎ-ՍԵՎԵՐՈՎՅԱՆ
ՅԵՐԿԻՐԱՅԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՌՈՍՏՈՎ-ԴՈՆ - 1934

Дублетный фонд
госуд. библиотеки СС Р
им. В. И. Ленина

4657-84

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆԻ ՓՈԽԱՐԵՆ

Կուսակցության XVII համագումարը, փորպես բուլղարիկյան միասնության և սոցիալիզմի մեծ հաղթանակների առաջի համագումար ընդգծեց, փոր գյուղատնտեսությունն այժմ կանգնած է սոցիալիստական ճիշտ ուղու վրա:

Անասնաբուծության զարգացումը ներկայումս, ժողովրդական սնեստության մեջ առաջնահերթ պրոբլեմ է հանդիսանում:

Իզուր չէ, փոր ընկ. Ստալինն իր գեկուլցման մեջ՝ լենինյան ամբողջ սրությամբ՝ մեր ուշադրությունը բեռեց անասնաբուծության հարցի վրա, անողոք քննադատության յենթարկելով գյուղատնտեսության այդ ճյուղը, վերհանելով մի շարք հիմնական թերություններ:

Անասնաբուծական պրոբլեմը — դժվար պրոբլեմ է: Անասնաբուծությունն ավելի հիվանդագին դրություն ապրեց վերակազմության ժամանակաշրջանում: Յերկրորդ հնգամյակը նշեց անասնաբուծության վերելքի ու զարգացման այնպիսի թափ, փորը հիմնականում պետք է ապահովի յերկրի աճող սուր պահանջը: Բնական է, փոր այս ընադավառում հատուկ զժվարություններ կունենանք: Բայց այդ խոչընդոտները միանգամայն հաղթահարելի չեն:

«Այն փաստը, — ասում է ընկ. Կուլբիչևը, — փոր խորհրդային գյուղը հաստատ և վերջնականապես կանգնել է սոցիալիզմի ճանապարհին և գյուղատնտեսության բոլոր ճյուղերի արագ զարգացման համար ունի բոլոր անհրաժեշտ նախադրյալները, այն փաստը, փոր մենք արդեն ստեղծել ենք անասնաբուծական խորհանտեսությունների ուժեղ ցանց, փորոնք գործնականում տվել են աշխատանքի բարձր ցուցանիշներ, այն փաստը,

վոր մենք 1934 թվին արդեն ստեղծել ենք 130 հազար կոլտնտեսային—ապրանքային ֆերմ և այնուհետև առաջ ենք շարժվել՝ լուծարքի յենթարկելով կոլտնտեսականներին առանց կովի թողնելու հարցը—այս բոլորը վկայում են նշած խնդիրներին միանգամայն գործնական լինելու մասին»:

Յեթե մենք որ որի վրա կազմակերպված աշխատենք, յեթե մենք տարեց-տարի կազմակերպված և տնտեսապես ամրապնդենք կոլտնտեսություններն ու խորհանտեսությունները և այնտեղ ձեռնարկենք բոլշևիկյան կարգեր, լավացենք աշխատանքը, գործադրության մեջ դնենք զոտախնդրական, դաստիարակենք ակտիվին և ստեղծենք ուժեղ կադրեր, լավացնենք աշխատանքի կազմակերպվածությունը և ամրապնդենք կարգապահությունը, պարզ ե, վոր գործը ինքնըստինքյան առաջ կգնա և անասնաբուծությունը նոր վերելք կստանա ու կբարձրանա:

Անասնաբուծության զարգացման համար պահանջվող բոլոր անհրաժեշտ նախապայմանները մեզ մոտ ստեղծված են, վորպեսզի 1934 թիվը հանդիսանա բեկման տարի, ամբողջ անասնաբուծական տնտեսությունների վերելքի համար: Գործի նեսագարն արգրել կախված է մեզանից՝ կազմակերպվածությունից յեվ ղեկավարությունից:

Հատկապես սուր է դրված այսոր ձիու հարցը: Կուսակցության Գենտկոմը ձիու հարցին սիշտ ել լուրջ ուշադրություն ե դարձրել, այն ե՝ ձին պահպանելու, բազմացնելու, ձիուն լավ նայելու և աշխատեցնելու վերաբերյալ:

Այս գործով հարկավոր ե զբաղվել բոլշևիկներն, ինչպես հարկն ե: Հարկավոր ե ամբողջ լրջությամբ կաշել այն գործին, վորի վրա սրեց մեր ուշադրությունը կուսակցության XVԷԼ համագումարը:

Այս խնդրը պետք ե դառնա կոլտնտեսությունների վարչությունների, բրիգադիրների և կոլտնտեսականների, ինչպես և գյուղի կուսակցական և խորհրդային կազմակերպությունների լուրջ ուշադրության առարկան:

Ընկ. Ստալինն ասաց, վոր «անասնաբուծական գործը պետք ե իրենց ձեռքն առնեն ամբողջ կուսակցությունը, մեր բոլոր աշխատողները՝ կուսակցական և անկուսակցական, նկատի ունենալով, վոր հիմա անասնաբուծության պրոբլեմը այնպիսի առաջնահերթ պրոբլեմ ե, վորպիսին յերեկ՝ արդեն աջողություններ լուծված հացահատիկային պրոբլեմն եր»:

Ինչ կասկած, վոր զարնանացանի, ինչպես նաև գյուղատնտեսական դաշտային աշխատանքների լիակատար հաջողություն-

ները կախված են մեքենայական քաշող և կենդանի լծկան ուժի նպատակահարմար ոգտագործումից: Կենդանի լծկան ուժը լրացնում ե մեքենայական ֆառող ուժին:

Հողփողկոմատի ցանցում աշխատողներից վոմանք՝ մի ժամանակ ուղղակի բարեացակամ վերաբերմունք եյին ցույց տալիս այն «ֆնասարար» թեորիային, «թե գյուղատնտեսություն մեքենայացումը, տրակտորների, կոմբայնների արմատացումը կփոխարինի ձիուն, իսկ մեզ մոտ ապագայում նույնիսկ լիովին կազատի լծկանը գյուղատնտեսության մեջ ոգտագործելու անհրաժեշտությունից» (Վորոշիլով):

Ամենաուժեղ հակահարվածը տալով ֆնասարար «թեորիային», մեկ անգամ ընդմիշտ պիտի հիշել, վոր «մեր լերկրում,—ասում ե ընկ. Վորոշիլովը կուսհամագումարում,—ձին այժմ և հետագայում խիստ անհրաժեշտ ե և հարկավոր, ինչպես նա հարկավոր եր և առաջ, յերբ մեզ մոտ տրակտորները քիչ եյին: Ձին վոչ միայն չի հակադրվում տրակտորին, չի մրցում նրա դեմ, այլ, ընդհակառակը շատ բանով նրան լրացնում, նրան ոգնում ե»:

Մեր յերկրամասում քիչ չեն այն կոլտնտեսությունները, վորոնք զարնանացանի առաջամարտիկներ յեղան, շնորհիվ լրծկան անասունների լավ խնամքի և պահպանության: Ինչո՞ւ: Վորովհետև նրանք ժամանակին մտածել են լծկանի դրությունը լավացնելու մասին, վերացրել են նրանց պահպանման գործում զիմազրկությունը և այլն:

Սակայն վերևում նշած կոլտնտեսությունների հետ միասին կան նաև այնպիսիները, վորոնք վոչ միայն յետ են մնում զարնանացանի ընթացքում, այլ և ցույց են տալիս դեպի ձին անտնտեսավարի և կոպիտ վերաբերմունքի այլանդակ որինակներ: Դեռ ամբողջովին չի վերացել զիմազրկությունը, վորի հետևանքը լինում ե լծկան անասունների վատթար դրությունը, մասնավորապես ձիերի խնամքը և կոպիտ վերաբերմունքը:

Մինչև վոր արմատապես չփոխվի կոլտնտեսականների վերաբերմունքը դեպի լծկան ձին ու յեզը, կոլտնտեսությունները չեն կարող զարգացնել և ամրապնդել իրենց ձեռք բերած հաջողությունները:

Միակողմանի յեղրակացություն չանելու համար, պետք ե իմանալ, վոր ձին հարկավոր ե վոչ միայն գյուղատնտեսության մեջ—գյուղում, այլ և արդյունաբերության մեջ—քաղաքում, տրանսպորտում: Ձիոսեւով դեռ այն մասին, վոր թե ներկայումս և թե ապագայում մեր Կարմիր բանակի համար կպահանջվեն մեծ թվով լավ ձիեր:

Այստեղից ընդհանուր յեզրակացութիւն, վոր հարկավոր է, ինչպէս հարկն է, գրադվել ձիով, նրա պահպանմամբ և բազմացմամբ: Սա ինչ է նշանակում: Սա նշանակում է, վոր «ամենից առաջ անհրաժեշտ է մի անգամ ընդմիջ վերջ տալ ձիւն մեքենայով փոխաբերելու, ձիւն «մեռնելու» վնասաւարտ «քեռիային»: Անհրաժեշտ է մի անգամ ընդմիջ վերջ տալ դիմազերկութեանը ձիւն ոգտագործելու մեջ» (Վորոշիլով):

Ձիերի բազմացման գործը պահանջում է պահպանել հզի մատակներին, նոսրացներին և քուռակներին:

Դուրսեկի «Առաջին ոգնութիւնը փաստած ձիերին» բրոշյուրի թարգմանութիւնը հանդիպեց վորոշ դժվարութիւններին մի շարք մասնագիտական տերմինների պատճառով (բույսերի, հիվանդութիւնների, դեղերի անուններ և այլն):

Ցեննելով վերոհիշյալ խնդիրներից և նպատակադրումներից, հրատարակում ենք այս գիրքը, վորը կծառայի իբրև գործնական ձեռնարկ ձիու և խնամքի գործում՝ գյուղում աշխատող բրիգադիւնների, ձիապահների, կարմիր բանակում աշխատողների համար:

Դժվար է, անշուշտ, ձեռնարկել զուտ մասնագիտական գրքի թարգմանութեան, յետե դեռևս չկա մշակված տերմինաւորի:

Հարկավ՝ լեզուն, այն էլ ընթերցման լեզուն, պետք է դուրս գա իր կաբինետային շրջանակներից, ազատվի ճրճուան ֆուգներից, ամեն տեսակի քլաված բառերից, վորոնք լայն մասսաների համար, առաջին հերթին կոլտնտեսականի համար, անծանոթ, խրթին են:

Սրա դեմ միշտ էլ և այժմ էլ ուժեղ պայքար է տանում կուսակցութիւնը՝ գիրքը ընթերցողին հասկանալի դարձնելու համար:

Ահա այս մարտական պահանջն է, վոր մի շարք լուրջ խոչընդոտների առաջ է կանգնեցրել թարգմանիչներին, անասնաբուծական բնագավառում մասնագիտական հատուկ տերմինաւորի գործածելիս՝ Վերջինս՝ լինի այդ դեղերի անուններ, հիվանդութիւնների թե բույսերի անուններ, գործածվել են և գործածվում են գյուղական վայրերում տարբեր անուններով տակ, տարբեր լեզուներով (ուսներեն, թուրքերեն, պարսկերեն և այլն):

Ի դեպ՝ գիրքը առաջին գլխից մինչև «Առաջին ոգնութիւնը ծննդան ժամանակ» գլուխը թարգմանել է ընկ. Վ. Շվարզը: Իսկ վերջին մասը՝ ընկ. Վ. Ավագյանը:

Հ. Պոսենց

ԱՌՈՂՋ ՅԵՎ ԱՅԽԱՏՈՒՆԱԿ ԶԻՈՒ ՀԱՄԱՐ

Գարնանացանի, ինչպէս նաև բոլոր դաշտային գյուղատնտեսական աշխատանքների հաշուութիւնները, հատկապէս նրանց կատարման ժամկետները կախված են բացի այլ պայմաններից, նաև այն բանից, թե ինչ դրութեան մեջ են գտնվում կոլտնտեսութեան աշխատավոր անասունները և գլխավորապէս ձիերը: Ձիերի քանակը պահպանելու և նրանց բարելավելու համար տարվող պայքարը—դա պայքար է կոլտնտեսային դաշտերի մշակման վորակը բարձրացնելու համար, կոլտնտեսականների կազմակերպչական-տնտեսական ամրացման համար, ունեւոր կյանքի համար: Զուր չէ, վոր կոլտնտեսային և խորհրդային իշխանութեան թշնամիները, հիանալի կերպով հաշվի առնելով ձիու նշանակութիւնը սոցիալիստական գյուղատնտեսութեան համար, վորձում են առաջին հերթին քայքայել կենդանի լծկան ուժը:

Ձին հանդիսանում է գյուղի դասակարգային պայքարի կաբեվորագույն ճակատամասերից մեկը: Կուլակի վնասաւարտ աշխատանքն ունեցած ծանր հետեւանքներ, հատկապէս մեր յերկրամասի համար, յերբ նա ձիերի վոչնչացման նպատակով քայքայում էր նրանց խնամքի, կերակրման և պահպանման գործը, և դիշատիչ կերպով ոգտագործում նրանց:

Այդ առթիւ ընկեր Շեքուրաևը հետևյալն ասաց կուսակցութեան 17-րդ համագումարում. «Հյուսիսային Կովկասը ցաս մեծ վնաս կրեց ձիերի քանակի նկատմամբ: Իր ժամանակին մեքենայացան ասպանով լավ խնամք, կազմակերպել հսկողութիւն ձիերի վրա: Յեւ այժմ մեքենային կարող պարծենալ, քե մեքենայ ամբողջովին վերջ են սվել լծկանի վաս դրութեանը»:

«Ընկեր Վորոշիլովը կուսակցութեան 17-րդ համագումարում արտասանած իր ճառում շոշափելով ձիաբուծութեան հարցերը, հատկապես ընդգծեց «այդ գործով անմիջապէս յետ բոլշեւիկութեն գրադվելու» անհրաժեշտութիւնը: Ընկեր Վորոշիլովն ամբողջ ուժով ընկավ նրանց վրա, ովքեր կարծում են, «թե գյուղատնտեսութեան մեքենայացումը, տրակտորների յետ կոմբայնների ներմուծումը կփոխարինի ձիուն, իսկ մոտ ապագայում ամբողջովին կազատի գյուղատնտեսութեան մեջ կենդանի լծկանն ոգստագործելու անհրաժեշտութիւնը»:

«Անհրաժեշտ է նախ յետ առաջ ընդմիջես վերջ տալ ձիւն մեքենայով փոխարինելու, ձիւն «մահացման» վնասարար «տնտեսութեան» — ասում է ընկեր Վորոշիլովը: — Ձիւն մեքենայում թե այժմ յետ թե հետագայում ել չափազանց անհրաժեշտ յետ հարկավոր կլինի, ինչպէս նա հարկավոր եր առաջ, յետ մենք քիչ տրակտորներ ունեւինք: Ձիւն վոյ միայն չի հակադրվում տրակտորին, չի մեցում նա դեմ, այլ ընդհակառակը, նաւն շատ բանում լրացնում է, նաւն ոգնում է... Ձիւն հարկավոր է վոյ միայն գյուղատնտեսութեան մեջ, այլ յետ արդյունաբերութեան մեջ, քաղաքում... Առաջվա նման ձիւն անագին նշանակութիւն ունի բանակի համար»:

Առողջ, ուժեղ և տոկուն ձիւն մեծագույն արժեք է ներկայացնում վոյ միայն կոլտնտեսութիւնների համար, այլև խորհրտնտեսութիւնների ու մեր ամբողջ ժողովրդական տնտեսութեան համար: Ձիւնի քանակի վերաճումը, նրա բարելավումը, նրա ամողջացումը — դա այնպիսի գործ է, վորին պետք է ձեռնարկել ամբողջ յեռանդով և ամենաշտապ կարգով:

Շատ կարեւոր գործ է ձիւն առաջին ոգնութիւն ցույց տալը, յետ նա հիմնականում է: Այդ գործի վրա նույնպէս պետք է լուրջ ուշադրութիւն դարձնել: Հաճախ, շնորհիվ նրան, վոր ձիւն խնամող մարդիկ չեն կարող ցույց տալ նրան իր ժամանակին ամենահասարակ, բայց շատ անհրաժեշտ առաջին ոգնութիւնը, կենդանին կամ յետկար ժամանակ դուրս է ընկնում շարքից, կամ վոյնչանում է: Հասարակ ճանկովածքները, աննշան ջարդվածքները բժշկել չկարողանալը, այս կամ այն վարակիչ հիվանդութիւնը կանխել չիմանալը հաճախ հասցնում են այն բանին, վոր ահապին քանակութեամբ ձիւն կորվում են արտադրութիւնից, դժվարացնելով, իսկ յետբեմն ել վիժեցնելով այս կամ այն կարեւորագույն աշխատանքների կատարումը:

Ձիւնի խնամքի գործում գիմագրկութիւնը վերացնելու հետ միասին, նրանց կերակրելու և պահելու վերաբերյալ բոլոր գո-

տեխնիկական (անասնաբուժական) կանոններն անցկացնելու հետ միասին անհրաժեշտ է, վորպէսզի ձիւնի հետ գործ ունեցող յուրաքանչյուր աշխատող կարողանա ցույց տալ առաջին անհրաժեշտ ոգնութիւնը հիմնադ ձիւն և դրանով ապահովի ձիւնի լրիվ, անարգել ոգտագործումը:

Ներկա զբքի նպատակն է ծանոթացնել ձիապաններին, հեծվորներին և բրիգադիրներին, նաև անասնաբուժական լիազորներին ու սանիտարներին ձիւն ամենատարածված հիվանդութիւնների նշաններին և սովորեցնել, թե ինչպէս պետք է ցույց տալ առաջին ոգնութիւնը ձիւնի հիվանդանալու դեպքում:

ԱՆԱՏՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ԴԵՂԱՐԿՆԵՐ

Ձիւնին, նույնպէս և մյուս կենդանիների հիվանդութեան դեպքում առաջին ոգնութիւնը ցույց տալու համար յուրաքանչյուր կոլտնտեսութիւններում պետք է ունենալ անասնաբուժական դեղարկը, վորտեղից անասնաբուժը կամ սանիտարը կարող են անհրաժեշտ դեղեր ու գործիքներ մատակարարել անմիջապէս արտադրական բրիգադներում աշխատող սանիտարներին, այսինքն՝ կադմակերպել բրիգադային անասնաբուժական դեղարկներ: Կոլտնտեսային անասնաբուժական դեղարկը պետք է տեղավորվի առանձին սենյակում, վորտեղ պետք է լինեն դեղերն ու գործիքները պահելու պահարան, դեղերը կշռելու կշիռ մանր քարերով և մուտքն ու յետքը ցուցակագրելու տետր: Գարնանացանի կամ պանիայից առաջ անհրաժեշտ է հատուկ խնամքով ստուգել ու լրացնել բոլոր բրիգադային դեղարկները, նրանցից ամեն մեկի համար հարմարեցնելով հատուկ արկը, վորտեղ հարմար է տեղափոխել գործիքներն ու դեղերը:

Ընդհանուր կոլտնտեսային և բրիգադային անասնաբուժական դեղարկի դեղերի մոտավոր կազմն ու քանակութիւնը հետևյալն է:

Դեղերի անունները

Դլաուբերյան աղ (глауберова соль)	15	կիլոգրամ
Սովորական աղ	5	»
Բուսական յուղ	5	»
Անուշաքրասպիրտ (нашатырный спирт)	2	»
Ֆոլի թուրմ (настояка уода)	1	»

Մարգանի-թթու կալիում	0,2	կիրգրամ
Նավթալին	3	»
Բորակաթթու	1	»
Կադմու կեղևափոշի	5	»
Կրեոլին կամ լիզոլ	20	»
Չգտված կարբոլ	15	»
Բեկեկնի յուղ (скипидар)	10	»
Կուպր (ձյութ, деготь)	15	»
Կանաչ սապոն	10	»
Պղնձ-արջասպ (медный купорос)	2	»
Ծմբափոշի (сера в парашке)	5	»
Քամֆորայուղ (камфорная мазь)	1	»
Շիբ (квасцы)	1	»

Գործիքներ յեվ վիրակապման նյութեր

Անասնաբուժային վերահատման գործիքների փողովածու	1	հատ
Անասնաբուժական ջերմաչափեր	1 հ. մի	բրդադուռ
Հոգնայի գավաթներ և ետինե խողովակներով (кружек клизмённых с резинов. трубками)	1	» » »
Ջիւլ յերախակալ (зевник для лошади)	1	» » »
Ռետինե-ցրցան	1	» » »
Տրոակար (троакар)	1	» » »
Ջուրըսկիչ ախտահանման համար (гидропульс для дезинфекции)	1	» » »
Խոնավածուժ բամբակ (ваты гигроскопической)	1	կիրգրամ
Հասարակ բամբակ	1	»
Քաթանե և թանգիֆե յերիզներ (бинтов ка- русиновый и марлевых)	50	մետր

Անասնաբուժը կուտնտեսություն այցելելիս կարելի չէ նրա հետ խորհրդակցել, թե ինչպես ավելի լավ կազմակերպել գեղակրղը և վորտեղից ձեռք բերել անհրաժեշտ դեղեր:

ԱՌՈՂՁ ԶԻՈՒ ՆՇԱՆՆԵՐԸ

Առողջ ձիու տեսքը հայտնի չէ ամեն մի ձիապանի, ամեն մի ձիու խնամողի համար: Առողջ ձին ունի առույգ տեսք, մազերը հարթ են, փայլուն, դժվար են թափվում (յեթե ձին մազերը չի փոխում): Յեթե առողջ ձիուն խնամող մարդը կանչում է նրան, ապա ձին սովորաբար բարձրացնում է գլուխը: Առողջ ձին ախորժակով ուտում է, նեւ կուլ է ցալիս, նեւ

արսաթորում է, քրիքը քանձ է, առանց լորձուկի կամ արյան խառնուրդի, միզում է առանց վորեվ լարվածության—մեզը մուգ-դեղնավուն գույն ունի: Շնչառությունը հանգիստ է, հաճախ, մի րոպեյում նեւեւնում է 8-ից մինչեվ 16 անգամ, այժմեքը մաքուր են, վոչ մի քարախակալում չի նկատվում: Առողջ ձին ման ածելիս քայլում է հարթ, չի կաղում: Յյուրաքանչյուր ձիու գրուժյունն, իհարկե, ամենից լավ գիտե ձիապանը, յեթե նա մշտական է և ուշադրությամբ է վերաբերվում իր գործին: Նա առաջինը կարող է և պետք է նկատի ձիու վարմունքում տեղի ունեցող փոփոխությունները: Նա առաջինը պետք է վորոշի, թե վոր ձին է հիվանդ և այդ մասին հաղորդի անասնաբուժին կամ անասնալիազորին, իսկ անմիջական ոգնության անհրաժեշտության դեպքում, այդ ոգնությունը պետք է ցույց տա ինքը:

ՀԻՎԱՆԴ ԶԻՈՒ ՆՇԱՆՆԵՐԸ

Հիվանդ ձին շատ հաճախ կարելի չէ տարբերել առողջից մի շարք պարզ նշաններով: Նա անընդհատ քավալվում է, ախորժակը կորցնում է, հագում է, նրա փորն ուռած է լինում յեվ այլն:

Բայց լինում են այնպիսի նշաններ, վորոնք դժվար է վորոշել, վորովհետև հիվանդության սկզբում նրանք թույլ են ներկայվում: Մինչդեռ ամեն մի հիվանդություն պետք է հայտնաբերել հենց նրա զարգացման սկզբում: Այդ շրջանում միշտ հեշտությամբ և մեծ ոգուտով կարելի չէ ոգնել հիվանդ ձիուն ու բժշկել նրան: Հիվանդության այդպիսի թույլ նկատելի նշանները հետևյալներն են—ձին քմրած է ուտում, յերբեմն կեքը բերանից քափվում է, փորում լսվում է ուժեղ կրկոց, բերանում փսփս ուռած է լինում (насос), քրիքում պատահում են չմարսած հասիկներ. քրիքը հոսած է, լորձուկի կամ արյան խառնուրդով յեվ հաճախ հեղուկային է լինում, այժմեքի շուրջը կապսած կամ դեղնած է լինում, ձին կանգնում է միգելու, բայց չի միզում:

Այդպիսի անորոշ նշաններ շատ կարող են լինել, բայց մենք կվերլուծենք նրանց, յերբ խոսենք առանձին հիվանդությունների մասին: Վորոշած նշանները մեզ ոգնում են ճանաչելու ձիու հիվանդությունը, և հետևաբար ասում են, թե ինչպես բժշկել:

ԻՆՉՊԵՍ ՎԱՐՎԵԼ ԶԻՎԱՆԴ ԶԻՈՒ ԶԵՏ

Ձիուն առաջին ոգնությունը ցույց տալու և հենց դրանով նրա առողջությունն արագ վերականգնելու համար, նախ և առաջ անհրաժեշտ է իմանալ, թե ինչպես պետք է վարվել հիվանդ ձիու հետ:

Հիվանդ ձիուն պետք է մոտենալ հանգիստ, պետք է խոսել հետը և ձեռքով շոյել նրան: Ձիուն պետք է մոտենալ կողքից կամ առջևից, վորպեսզի նա չխփի: Յեթե նայում են ձիու հետուցքը, ապա բարձրացնում են նրա առջևի վորքը: Այդ ժամանակ նա չի կարող խփել հետևի վորքերով: Յեթե ձին հիվանդությունից այնքան զրգուրիչ է դառնում, վոր վոչ վորքի չի թողնում իրեն

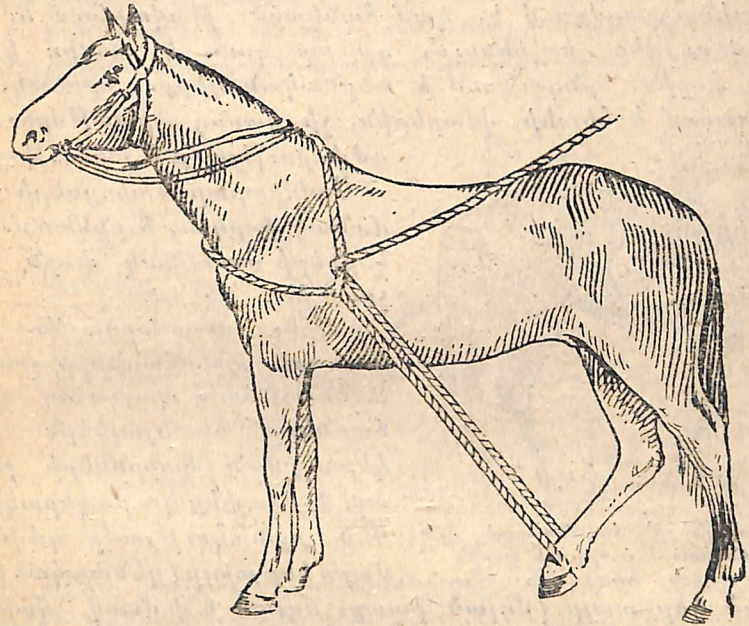
Ինչպես անցկացնել վորքակը

մոտենալ, այդ դեպքում պետք է վորքակի ոգնությանը դիմել: Վորքակը (закрутка)—դա փոքրիկ փայտ է, վորի ծայրին ամրացած է պարանի կամ կաշվե ողակ այնպիսի մեծության, վորի միջով անցնում է մարդու ձեռքը: Ողակը հագնում են ձիու վերին շրթունքին և փայտով վորքում են այնքան, մինչև վոր շրթունքը սեղմում է: Ձին սեղմված շրթունքով հանգիստ կկանգնի, իսկ այդ ժամանակ կարելի չէ նրան մանրամասն զննել, վերքը լվանալ, դուրս քաշել մեխը ամբակից և այլն: Խիստ պտտած վորքակը չի կարելի յերկար պահել:

ԻՆՉՊԵՍ ՊԱՌԿԵՑՆԵԼ ԶԻՈՒՆ

Յերբեմն ձիուն նայելու կամ ոգնություն ցույց տալու համար, հարկավոր է լինում անպայման պառկեցնել նրան: Դա պետք է անել միայն ծայրահեղ անհրաժեշտության դեպքում, վորովհետև անզգուշ պառկեցնելով կարելի չէ վնասել ձիուն:

Ձիուն պառկեցնելու համար յերկար պարանի ծայրին ողակ են անում անուրի (хомут) մեծությամբ և հագցնում են նրա վիրը: Պարանի մնացած մասը պետք է գտնվի առջևի ձախ վորքի դրսի կողմում: Պարանի ծայրը փաթաթում են հետևի աջ վորտին, հետո անց են կացնում ողակի միջով և ձգում են մեջքի վորայով: Մի մարդ կանգնում է ձիու աջ կողմը և քաշում է հետևի աջ վորտը, վորին փաթաթված է պարանը: Յերբ հետևի վորտի պարանը ձգված է, մյուս մարդը սանձի ծայրը ձգում է ձիու վզի աջ կողմը: Այնուհետև միասին, միան-

Ինչպես պառկեցնել ձիուն

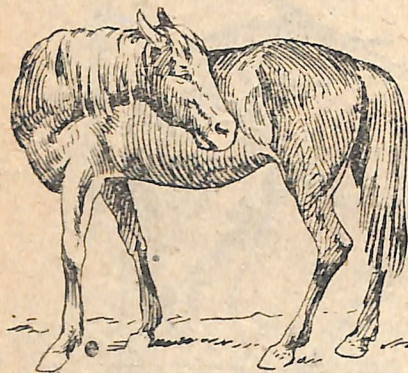
գամից քաշում են սանձի ու պարանի ծայրերը և ձին ընկնում է: Ձիու ընկնելուց հետո հետևի վորտը քաշում են դեպի ողակը և կապում են մնացած վորտերը: Մանձր քաշող ոգնականը պետք է ամուր սեղմի ձիու գլուխը գետնին և թույլ չտա, վոր ձին գլուխը խփի գետնին: Այն տեղը, վորտեղ ուղղում են պառկեցնել նրան, պառկեցնելուց առաջ պետք է փռել ծղոտի հաստ շերտ, այդ դեպքում ձիուն վնասելու վտանգը կըջանա:

Յերբ հարկավոր ոգնությունը ցույց է տրված, այն ժամանակ ձիու գլուխն ամուր բռնելով քանդում են նրա վորտերը, հետո թողնում են ձիու գլուխը և ձին սովորաբար ինքն իսկույն վեր է կենում:

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՆԵՐՔԻՆ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴԵՊՓՈՒՄ

ՄԱՍՈՐՄԱՅԻՆ ԾԱԿՈՑՆԵՐ (КОЛИКИ)

Ծակոցները ձիերի ամենատարածված հիվանդությունն են։ Այդ հիվանդության ելուցիկը հետևյալն է. փորի խռոչում գտնվող գործարանների հիվանդության հետևանքով ձիու փորն սկսում է ուժեղ ցավել։ Հիվանդացած ձին կամ վոտների վրա անհանգիստ շարժվում է, կամ հանկարծ թավալվում է, կամ ընկնում ու վեր է կենում, գլուխը շուռ է տալիս և նայում է փորին, ընդունում է անբնական դիրք, որինակ, շան պես նստում է հետևի վոտքերին, չի կարող արտաթորել կամ

Ձիու ծակոցները՝ հիվանդացած ձին անհանգիստ է, նայում է փորին

գլխացած կեր տալը (մզլած խոտը, մզլած և խոնավ վարսակ, փորը հեշտ ուռեցնող կեր, ինչպես կանաչ առվույտը, յերեքնուկ)։

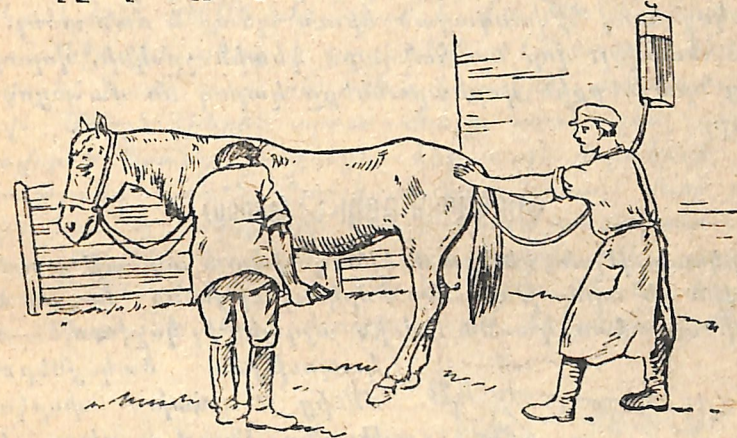
Ծակոցների պատճառը կարող է լինել նաև մրսելը։ Ձիերը մրսում են փոփոխական խոնավ յեղանակներին, սառը ջուր խմելուց, միջանցուկ քամուց, գարնանը և աշնանը գետերի ծանծաղուտներից անցնելիս։ Ծակոցներ կարող են առաջանալ նաև այն ժամանակ, յերբ վարսակ կամ գարի (կենսապահ կեր) տալուց անմիջապես հետո նրանց բանեցնեն, փոխանակ կերակրելուց $1\frac{1}{2}$ —2 ժամ հետո։ Վերջապես ծակոցներ կարող են լինել նաև նրանից, վոր յերկարատև աշխատանքից հետո ձին յերկար հանգստանում է առանց շարժողության։

Ինչպես կանխել ձիու ծակոցները։ Դրա համար պետք է իմանալ նախ՝ ծակոցների պատճառները և նախազգուշացման

միջոցներ ձեռք առնել նրանց դեմ — կերակրել ձիերին նորմալ, սալ լավ փռակի կեր, ֆրսնած ձիերին չքողնել միջանցուկ ֆամու սակ, կերակրելուց հետո նրանց խսկույն չբանեցնել։

Շատ ոգտակար է հանգստացող ձիերին թեկուզ մի քիչ ման ածել, դա կազատի նրանց ծակոցների մեկ հավանական պատճառից և շատ ոգտակար է կերը կանոնավոր մարսելու համար։

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ։ Ծակոցները շատ վտանգավոր հիվանդություն է. հարյուր հիվանդացած ձիերից վոչնչանում են 10—12։ Դրա համար յեթե մոտակայքում կա անասնաբուժ կամ բուժակ, պետք է ծակոցները հայտնաբերելու դեպքում անմիջապես դիմել նրանց ոգնությունը։ Իսկ նրանց բացա-

Ինչպես հոգնա անել

կայություն դեպքում յուրաքանչյուր ձիապան ինքը պետք է առաջին ոգնությունը ցույց տա։

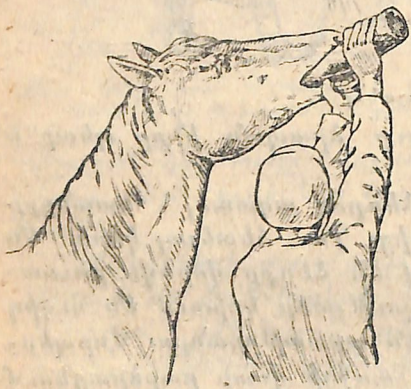
Ամենից առաջ անհրաժեշտ է ձեռքով ազատել հետանցքը (ուղիղ աղիքը) արտաթորությունից։ Դա հետևյալ կերպ են անում։ Թեվը վեր քշտելով, յուղում են ձեռքը վորեվե բուսական յուղով կամ վազելինով, զգուշությամբ կոխում են ուղիղ աղիքի մեջ և այնտեղից հանում են արտաթորանքը։ Վորպեսզի ձին հետևի վոտով չխփի, նրա առջևի վոտը բարձրացնում են։ Այնուհետև պետք է մի բուռը խոտ կամ ծղոտ վերցնել և դրանով արորել հիվանդ ձիու փորը։ Լավ է արորելուց առաջ փորին շաղ տալ ջրախառն սկիպիդար (մի լիտր ջրում 10 գդալ սկիպիդար)։ Տրորել 10—15 բուլե, և կես ժամից հետո նորից կրկնել։ Յեթե կա հոգնայի գավաթ (клизменная кружка) պետք է հոգնա անել։

Հոգնայի գավաթը թիթեղից է, վորի հատակին անց ե կացված խողովակ, վերջինիւ վրա հագցնում են ուետինե յերկար թեվ, վորի մյուս ծայրին անց են կացնում ուետինե կամ փայտե ծայրոց: Գավաթի մեջ լցնում են տաք ջուր, բարձրացնում են նրան ձիուց վեր և զգուշությամբ հետզհետե ծայրոցը մտցնում են նրա ուղիղ աղիքը: Քանի վոր բաժակը ձիուց բարձր է բռնած, ջուրը հետզհետե լցվում է ուղիղ աղիքը: Ավելի լավ կլինի սապոնաջուր անել: Հոգնան լավ ներգործելու համար, հենց վոր ամբողջ գավաթի ջուրը դատարկվի, հարկավոր է ման ածել ձիուն, դրանից ջուրն ավելի յերկար կմնա աղիքներում և ավելի լավ կներգործի: Մի անգամից ուղիղ աղիքը կարելի յե լցնել 6-ից մինչեւ 10 լիտր ջուր:

Ծակոցներով հիվանդացած ձիուն պետք է ման ածել, բայց չքշել և հետեւել, վոր նա հանկարծ գետին չընկնի, վորովհետեւ դրանից նրա ներքին գործարանները կարող են մահացու վնաս ստանալ:

ՓՈՐԿԱՊՈՒԹՅՈՒՆ (запор)

Փորկապության դեպքում ձին դժվար է արտաթորում կամ բոլորովին չի արտաթորում: Փորկապությունը կարող է ծակոցների պատճառ դառնալ, վորն այդպես ել կոչվում է—«փորկապության ծակոցներ»: Ամենից հաճախ փորկապությունը լինում է սխալ կերակրելուց կամ նրանից, վոր ձին յերկար ժամանակ անգործ է լինում:

Դեղն ինչպես լցնել ձիու բերանը

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆՆԱՅՆ է, վոր ձիու ուղիղ աղիքը մաքրվի արտաթորությունից, բացի այդ անպայման պետք է հոգնա (клизма) անել: Յեթե դրանով փորկապությունը չանցնի, անհրաժեշտ է ձիուն տալ 400 գրամ գլաուբերյան աղ:

Վերջինս հետևյալ կերպ են տալիս—կշռելով անհրաժեշտ քանակությամբ աղ, լուծում են նրան մի լիտր տաքացրած ջրում, հետո սառեցնելով լցնում են ամուր շիշի մեջ և այնտեղից լցնում ձիու բերանը: Դրա համար ձիու գլուխը վեր են բար-

ձրացնում (բայց շատ բարձր չեն ցցում) և շիշի վիզը դնում են ձիու բերանը կողքից, վորտեղ ատամներ չկան: Պետք է լցնել զգուշությամբ, առանց շտապելու: Վոչ մի դեպքում չի կարելի քթի մեջ ածել: Յեթե գլաուբերյան աղ չկա, ապա կարելի յե շիշի մեջ բուսական յուղ լցնել:

ՓՈՐՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ (понос)

Փորհարության ժամանակ ձին սովորականից հաճախ է ջրալի արտաթորում:

Փորհարությունը լինում է սխալ կերակրելուց, գոմում պահելուց հետո անմիջապես կանաչ կերին անցնելուց, փչացած կերով կերակրելիս: Յեթե նկատվում է, վոր ձին փորհարություն ունի, անմիջապես պետք է դադարեցնել կենսապահ կեր տալը, տեղավորել նրան տաք տեղում և կերակրել բացառապես լավ խոտով: Մինչև ձիերին արոտ հանելը, հատկապես գարնանը, հարկավոր է նրանց լրացուցիչ կեր տալ, վորպեսզի նրանք ազահուլությամբ չուտեն ջրալի կանաչ խոտը, վորը յերբեմն հանդիսանում է ծակոցների և փորհարության պատճառ: Յեթե փորհարությունը համառորեն շարունակվում է, ապա ձին պետք է տանել անասնաբուժարան, վորովհետեւ փորհարությունը կարող է ձիու վորեվե լուրջ հիվանդության նշան լինել:

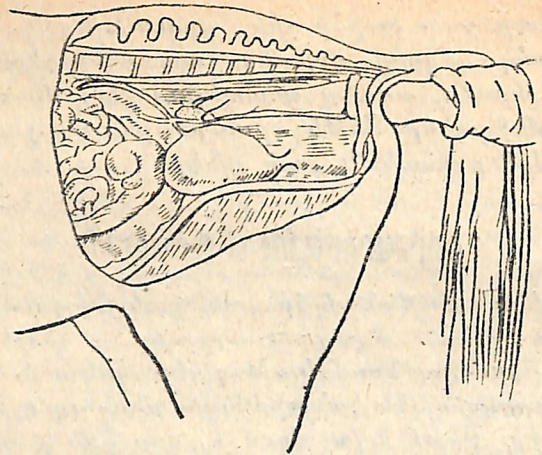
ՄԵՋԻ ԿԱՊՎԵԼԸ

Յերբեմն ձիերի մեզը կապվում է: Այդպիսի ձիերը հաճախ չուտում են հետևի վոտները և մեզելու դիրք է բռնում, բայց չեն միզում, դադարում են կեր ուտելուց, ջուր խմելուց և որորվում են վոտների վրա:

Մեզը կապվում է միզափամփուշտում քարեր առաջանալուց կամ միզափամփուշտի բորբոքումից: Մեզի կապվելը հաճախ տեղի յե ունենում քուռակների մոտ, ավելի հազվադեպ դեպքում կրաած ձիերի մոտ և շատ քիչ դեպքում—մատակ ձիերի մոտ:

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆՆԱՅՆ կլինի, վոր զգուշությամբ տրորել միզափամփուշտը: Դա արվում է հետևյալ կերպ. թեվ վեր բշտելով և ձեռքը բուսական յուղ, վազելին կամ սապոն քսելով մայցնում են ուղիղ աղիքը, ապա տալ են նրան արտաթորանքից և թեթևորեն շփում են ուղիղ աղիքի ներքին ճեղքը:

4657 84

Մեղր կապկելու դեպքում միգրամիտոզի շփումը

տափն աջ ու ձախ շարժելով: Շատ հաճախ դա արդեն միանգամայն բավական է, փորպեսդի ձին ստիպված լինի միգել: Յերբեմն խորհուրդ են տալիս ձիու համար աննկատելի կերպով, թեյամանից կամ դուլլից ջուրն աֆսպես թափել, վեր նա կարկաչի: Լսելով ջրի ձայնը, ձին սկսում է միգել:

Հ Ա 2

Յեթե միանգամից սկսեցին շատ ձիեր հագալ, ապա պետք է նայել խոտը: Վորոշ դեպքերում հազը լինում է փոշոտ խոտից: Փոշին առաջանում է խոտն իր ժամանակին հնձած չլինելու պատճառով և դառնում է փշրանք: Առանձնապես վատ, գրգռիչ փոշի գոյանում է խոնավացած, մզլած և հետո չորացած խոտից: Այդպիսի կեր ուտելու ժամանակ, ձիերը շնչելիս՝ խոտի փոշին մտնում է նրանց կոկորդը, գրգռում և հազ է առաջացնում:

Իսկ յեթե խոտը լափն է, բայց և աֆսպես ձիերը հազում են, դա կարող է և մրսելուց լինել: Յերբեմն ձին հազում է ջուր խմելիս, և ջրի մի մասը դուրս է գալիս նրա քթից: Դա լինում է, յերբ կոկորդը մրսելուց հիվանդանում է:

Հագն ինքը հիվանդություն չէ, այլ միայն հիվանդության նշան է: Բացի վերոհիշյալ դեպքերից, հազը լինում նաև շնչափողի ու թոքերի բորբոքման դեպքում:

Հազացող ձիուն պետք է անգամադրել տաք շենքում, տալ նրան լավ, դյուրամարս կեր. սառը ջուր չտալ և պահպանել մրսելուց: Յեթե հազի հետ միասին ջերմությունը բարձրանում է

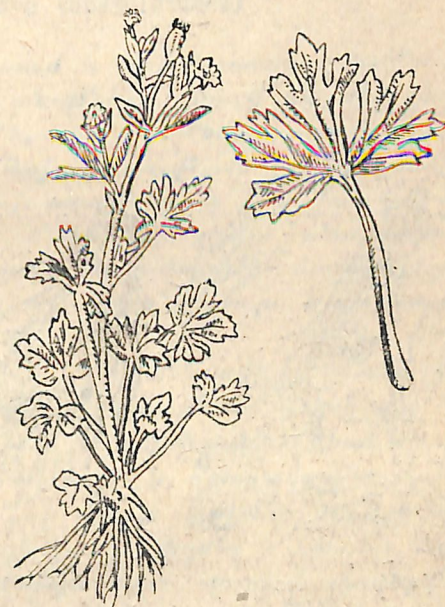
(40 աստիճան), շնչառությունն արագանում ու դժվարանում է, ապա կրծքի վանդակը պետք է շփել բեռնի յուղով (սկիպիդարով), հետո բուսական յուղով, ծածկել փաթաթանով և ձին անմիջապես ուղարկել մեկուսիչը:

ԲՈՒՅՍԵՐԻՅ ԹՈՒՆԱՎՈՐՎԵԼԸ

Շատ ձիերի մոտ, կերակրելուց հետո, նկատվում է հանկարծակի թքահոսություն, փրփրահոսություն, փորհարություն, ուժեղ գրգռ (ձին կարծես «կատաղել է»), ամբողջ մարմինը զոդում է, յերեվում են ծակոցների նշաններ: Ձիերը թու-

Առազածաղիկ (ЗВЕЗДЧАТКА)

Թունավոր ընձախոտ (ЛЮТИК ЯДОВИТЫЙ)

նափորվում են կերի մեջ պատահմամբ ընկած կամ թունավորելու նպատակով կերի մեջ դրամամբ գրած թուխից, կամ վերջապես թունավոր բույսեր ուտելուց: Վերջին դեպքում թունավորումն առաջանում է փոշ միայն թարմ կանաչն ուտելուց, այլ և խոտից, փորովհետև շատ վնասակար բույսեր իրենց թունավոր ուժը պահում են նաև չորացած վիճակում: Լինում է դեպքեր, յերբ բոլորովին անփառ բույսերը դառնում են

փխսակար, որինակ, հնձից հետո աշնանը բուսած կանաչը սոր-
գոն կամ մզլածությամբ ու փոշենակով հիվանդացած բույսերը:
Թունավորումը կանխելու համար բրիզադիրը և ձիապանը
պետք է ճանաչեն թունավոր բույսերը: Ազով-Սեվծովյան և
Հյուսիսային Կովկասի լեռկրամասերում պատահում են հետեվ-
յալ թունավոր բույսերը, վորոնցից կարող են ձիերը թունա-

Ձիաձեռ (железница)

Սպիտակ կոճղարույս (чемерица белая)

վորվել—աստղածաղիկ, սպիտակ կոճղարույս, ձիաձեռ (փո-
լոռն) և այլն: Ամենատարածված թունավոր բույսերն ընձա-
խոտի (лютик) ընտանիքին են պատկանում, մասնավորապես—
բեշտ, մոմախոտը և մյուսները: Դա պետք է հատկապես հիշել,
վորպեսզի դասակարգային թշնամին, վորը հաշվի չէ առնում
այդ բույսերի տարածված և շատ թունավոր լինելը, չկարո-
ղանա նրանց ոգտագործել խոտը փշացնելու համար:

Թունավորվածությունը հայտնաբերելու դեպքում կերն ան-
միջապես պետք է վերացնել, վորպեսզի մյուս ձիերը չթունա-

վորվեն: Թունավորված ձիերին պետք է տալ մի մի շիշ բու-
սական յուղ կամ 2—3 շիշ վուշի խաշած սերմերի ջուր:
Յեթե չկա վոշ մեկը, ապա լավ է տալ 2—3 շիշ կաղնու խա-
շած կեղեվի ջուր, վորը պատրաստվում է այսպես՝ 50 գրամ
կաղնու կեղեվափոշու վրա լցնում են 2—3 շիշ յեռացրած ջուր,
սառեցնում են, քամում են շորի միջոցով և տալիս են
ձիուն:

ԱՐԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ԿԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴԵՊՖՈՒՄ

ԱՐՅՈՒՆՀՈՍՈՒԹՅՈՒՆ (кровоотечение)

Ջիու մարմնում արյունը հոսում է արյունատար անոթնե-
րով, ինչպես մարդու մեջ: Այդ անոթները լինում են մեծ յեվ
փոքր: Յերբ ձին վիրավորվում է, այդ անոթներ պատռվում են
և արյունը նրանցից հոսում է: Արյունհոսության ուժեղացումը
կախված է նրանից, թե ինչպիսի անոթներ են փառված—մեծ
թե փոքր: Յեթե փառված են մակերեսի մանր անոթները,
ապա արյունը ծորում է ամբողջ վիրավորված մակերեսից:
Խոշոր անոթների փառվելու դեպքում արյունը դուրս է ցայտում
վերքից շատ ուժեղ կերպով:

Արյունը մարմնի ամենակարեվոր և անհրաժեշտ մասն է:
Այդ պատճառով արյունը կորցնելիս ձին թուլանում է, խակ արյան
մեծ կորուստի դեպքում նա կարող է և վոջնչանալ: Հետևաբար
ամեն մի արյունհոսություն անհրաժեշտ է, հնարավորին չափ,
շուտ կանգնեցնել: Ինչպես անել: Յերբ արյունհոսությունը
փոքր է, պետք է վերքի ծայրերն իրար սեղմել և կապել: Իսկ
յեթե դա չողնի և արյունը չկանգնի, ապա պետք է սառեցնել
ջրով, ձյունով կամ սառույցով: Արյան խոշոր անոթների փառ-
վելու դեպքում, յերբ արյունը վոշ թե քամվում է, այլ մեծ
քանակությամբ դուրս է ցայտում, պետք է վերքի վերեվի կողմից
պինդ կապել սրբիչով կամ քաթանե յերկղով (буillotом) կամ
մաքուր ամուր շորով յերկու-յերեք տակ փաթաթել: Դա շատ
լավ միջոց է, բայց կարելի չէ գործածել միայն վոտների ար-
յունհոսության դեպքում: Յեթե ուժեղ արյունհոսությունը
տեղի չէ ունենում մեջքի կամ դավակի վրա և կապոցով ու սառու-
ցով հնարավոր չէ դադարեցնել, ապա այդպիսի վերքը կարելի
չէ այրել սպիտակության աստիճանի շիկացած յերկաթե կտորով:

Կարելուց, ծակելուց կամ վորս ե առարկայով հարվածելուց ձիու վրա վերքեր են գոյանում: Վերքերը կարող են լինել վտանգավոր և քիչ վտանգավոր: Յերբ վերքը մեծ է և գտնվում է փորի վրա—այդ վերքը վտանգավոր է. այդպիսի վերքի ժամանակ հնարավոր է փորում գտնվող աղիքների ու մյուս գործարանների վնասվելը: Վտանգավոր են նալեի կրծքի ու գլխի մեծ և խոր վերքերը: Կրծքում տեղավորված են շատ կարեւոր գործարաններ՝ թոքերն ու սիրտը, իսկ գլխում — ուղեղը, փորոնց ամենաչնչին կերպով վնասվելու դեպքում ձին կսառկի: Վտանգավոր են այն վերքերը, փորոնցից արյունն առատորեն հոսում է գուրս ցայտելով: Պակաս վտանգավոր են մակերեսային, փոշ խորը վերքերը: Բայց պետք է լավ հիշել, փոր մինչև անգամ ամեն մի աննշան, ամենափոքր վերք կարող է դառնալ ձիու համար մահացու, յեթե վերքին դիպչեն կեղտոտ ձեռքերով, սրբեն կեղտոտ շորով կամ փոքրի վրա դնեն սարդի փոստայն ու հող: Դրանց դնելով վերքը թարախակալում է. կարող է արյան վարակում առաջանալ, ամենաչնչին վերքից ձին կսառկի, մինչդեռ բավական կլինեի այդ վերքի վրա յոդ քսել և նա շուտով կլավանար:

Մակերեսային վերքը հարկավոր է լվալ տաք ջրով, հեռացնել նրանցից ամբողջ կեղտը և յոդ քսել: Ամառը վորպեսզի վերքի վրա ճանճեր չհասնեն, ցանում են շիբի և նավթալինի կեսվակեն խառնած փոշի կամ այլ բուրավետ դեղեր, որինակ, յոդաֆորմի և կադնակեդեվի փոշու խառնուրդ (մի մասը 10 մասի հետ): Թարմ ծանր վերքի շուրջը խուզում են մազը, վերքը լվանում են տաք ջրով, մաքրում են կեղտից, լավ ստուգում են, թե արդյոք կտորներ կամ փշրանքներ չեն մնացել այն առարկայից, փորով վերք են հասցրել և նկատելու դեպքում հեռացնում են: Յերբ արյունհոսությունը կանգնում է և վերքը մաքրված է, յոդ են քսում և մաքուր յերիզով կապում են: Յեթե վերքն այնպիսի տեղումն է, փոր դժվար է կապել (գավակը, թիակը, վիզը), ապա բաց են թողնում և ամառը հետեւում են, փոր ճանճերից վերքում փորդեր չառաջանան: Դրա համար վերքի վրա ժամանակ առ ժամանակ ցանում են վերոհիշյալ դեղերը:

Թարախակալից վերքը պետք է ամեն օր լվանալ կարբոլկայի կամ կրեոլինի լուծույթով (մի լիտր ջրում 2 գդալ): Այդ լուծույթների փոխարեն կարելի չէ գործածել մարդանի—թթու

կալիում: Մի լիտր ջրում խառնում են դանակի ծայրով առած մարդանի—թթու կալիումի փոշին: Վերքը դադարում են լվանալ, յերբ դադարում է թարախահոսությունը:

Յեթե վերքը ծածկվում է կեղեվով և նրա տակ թարախ չկա, ապա այդպիսի կեղեվը չպետք է սրկել, փորովհետև 10—12 օրից հետո վերքը կլավանա:

Չիերին վերքերից պահպանելու համար պետք է նալել, փոր գտնելու, դռների վրա և այլ տեղերում մեխեր, մետաղալարեր և այլ սուր առարկաներ չցցվեն: Շատ կովարար ձիերին պետք է առանձին պահել: Նրանք հաճախ կծելով և սրածայր պալտերով հարվածելով մյուս ձիերին, մեծ վերքեր են առաջացնում:

ՀԱՐՎԱԾՆԵՐ (ҮЯЗЫ)

Չիու հարված ստացած տեղում, ինչպես հայտնի չէ, առաջանում է տաք ուռուցք՝ ցավի հետ միասին:

Այդպիսի ուռուցքի դեպքում առաջին ոգնությունը կլինի սառնեցնելը—ջարդված տեղի վրա ձյուն կամ սառուց դնելը: Ամառը, յերբ ձեռքի տակ սառուց չկա, շարդվածքը պետք է ծածկել շորով կամ պարկով և ժամանակ առ ժամանակ սառը ջուր ածել: Կարելի չէ նույնպես ջրի մեջ լուծել կավ (փոշ թանձր) և հաճախ քսել հարվածած տեղը: Յեթե հարված հասցրած տեղը վերք գոյանա, այդպիսի վերքի հետ պետք է վարվել այնպես, ինչպես վերելում ասվեց: Այդպիսի դեպքում կարելի չէ սառնեցնելու միջոցի դիմել: Բայց ապա չի կարելի կավ քսել, վարդհետև դա կարող է կեղտոտել վերքը և բարդութուն առաջացնել:

ՃՆՇՈՒՄ (НОГНЕТ)

Յերբ ձիասարքը վատ է հագցրած — անուրբ, թամբը մեծ կամ փոքր են, ձիու մարմնի դանազան մասերը, մեջքը քավում են և տրորվում: Սկզբում առաջանում է կոշտ ուռուցք, փորը հետո աստիճանաբար փափկանում է, առաջանում են անցքեր, փորոնցից ել սկսում է թարախ հոսել: Այստեղ գոյանում է այն, փորին ասում ենք ճնշում:

Ճնշումը սովորաբար յերկարատեղի հիվանդություն է, դրա համար պետք է նրա դեմ խիստ նախազգուշական միջոցներ պահպանել: Պետք է խիստ հետեւել, փորպեսզի յուրաքանչյուր

ձիու սարքը լավ հաղցված լինի: Դա կարելի չէ անել միայն այն ժամանակ, յերբ յուրաքանչյուր բրիգադից, յուրաքանչյուր ձիու բախից կվերացվի դիմադրկությունը և յուրաքանչյուր ձիուն ընդմիջաւ կամրացվի վորոշ թվով լծասարք:

Անուրի (ХОМУГ) կամ թամբի տակ ուռուցք հայտնաբերելիս, վարվում են այնպես, ինչպես հարվածի ժամանակ: Պարկի մեջ ձյուն կամ սառույցի կտորներ տեղավորելով, գնում են ցաված տեղը և մի քանի ժամ պահում: Իսկ յեթե ուռուցքը ամառ ժամանակ ե պատահել և նրա վրա ճմլված կամ վիրավորված տեղեր չկան, քսում են ջրալի կամ, վորը հաճախ թրջում են ջրով, վորպեսզի վերքի վրա չչորանա: Ուռուցքի վրա վերքեր լինելու դեպքում պետք ե կապել մաքուր շոր, նույնպես հաճախ թրջել սառը ջրով: Անխնամ թողած ճգմվացքներ ունեցող ձիերը դժվար են բժշկվում, նրանց պետք ե անպայման տանել անասնաբուժարան: Այդպիսի ձիերին բժիշկները սովորաբար վիրահատության են յենթարկում և հեռացնում են բոլոր մեռած և նեխած մասերը, վորից հետո միայն սկսվում ե վերքն առողջանալ:

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎՈՍԿՈՐՆԵՐԻ ՋԱՐԳՎԱԾՔԻ ԴԵՊՖՈՒՄ

Ուժեղ հարվածից, կամ անսպասելի ընկնելուց կարող են ձիու վոսկորները շարվել:

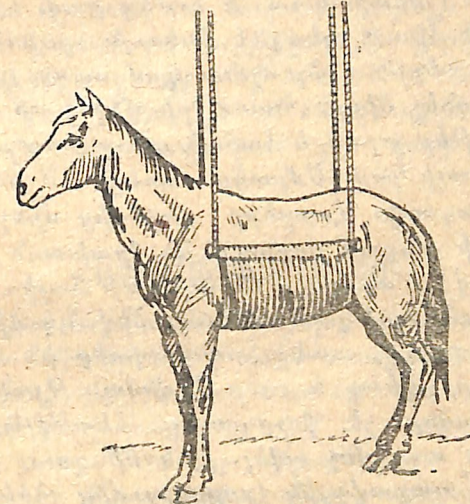
Ջարգվածքները լինում են կաշվի տակ և բաց: Կաշվի տակ յիղած շարգվածքի դեպքում վոսկորները չեն յերեվում, իսկ բաց շարգվածքի դեպքում վոսկորների ծայրերը դուրս են ցցվում: Ջարգվում են զանազան տեսակի վոսկորները, և ամեն շարգվածքի դեպքում միտք չունի բժշկել ձիուն: Հասակավոր ձիու թիակների, գավակի, ալդրի, կողերի, քթոսկրի և վոսնակապի վոսկրի շարգվածքները լավ են առողջանում: Գոռակներն ալեկի լավ են առողջանում և նրանց մյուս վոսկրների շարգվածքները նույնպես լավ են առողջանում: Ամենավատ շարգվածքը համարվում ե այն, յերբ փառվել ե վորևէ մի հոզը (խաղը):

Յեթե ճարգվածքը պատահել ե դաշտում, պետք ե ձիուն զգուշությամբ պառկեցնել ցածր սայլի վրա, տանել գոմը և շտապ կանչել անասնաբուժին կամ բուժակին: Նրանք խնամքով ուղղում են շարգված վոսկորները, գնում են անշարժ կապ-

վածք և ձիուն կախում են: Պետք ե անպայման կախել ձիուն: Պառկած դրությամբ հասակավոր ձիու շարգվածքը չի առողջանում:

ԻՆՉՊԵՍ ԿԱԽԵԼ ՁԻՈՒՆ

Ձիուն կախելու համար պետք ե իրար կարել յերկու ամուր պարկեր և այդ կտորի յերկու ծայրերին ամրացնել մի մի ամուր փայտ: Հիվանդ ձիուն պետք ե կանգնեցնել գերանի տակ, պար-

Կախված ձի

կերից կարած կտորը տանել փորի տակ, փայտերի ծայրին պարաններ կապել և նրանց միջոցով ձիուն թեթեվակի բարձրացնել դեպի առաստաղը, բայց այնպես, վոր վոսները գետնին չիպչեն:

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿԱՆԱԼՈՒ ԴԵՊՖՈՒՄ

ՍՄԲԱԿՆԵՐԻ ՇՈՒԱՅԱՎԱՅԻՆ ԲՈՐԲՈՔՈՒՄԸ

Այդ հիվանդությունն առաջանում ե նրանից, վոր տաքացած, քրտնած ձիուն ջրում են կամ ծանր աշխատանքից հետո իսկույն կերակրում են զարով կամ վարսակով: Դրա համար սմբակների հոգալուսից բորբոքման դեպքում շատ տեղերում ասում են՝ ձիու վոսները «ջուր ե իջել» կամ ձիուն չափից ալեկի հատիկ են տվել:

Այդ հիվանդութիւնը միանգամից ե վրա հասնում: Ձին հանկարծ սկսում ե դժվարութեամբ առաջ շարժվել: Առջեվի վտռերը ցավելիս, նրանց շատ առաջ ե ձգում, խուսափում ե սմբակի առաջամասի վրա կանգնել, ավելի շատ կանգնում ե սմբակի կրնկամասի վրա, հետեվի վտռերը փոքի տակ ե տանում: Յեթե հիվանդացել են բոլոր վտռերի սմբակները, այն ժամանակ քայլում ե խճճվածի պես, փոքրիկ քայլեր ե անում ե աշխատում ե ավելի շատ պառկել: Սմբակները տաք են: Նրանց սեղմելիս, առաջանում ե ուժեղ ցավ:

Հիվանդացած ձիուն պետք ե իսկույն պայտերից ազատել ե հիվանդ սմբակներին դնել ձիուն կամ սառույց: Ամառը կարելի յե կանգնեցնել ձիուն հոսող ջրի մեջ 2—3 ժամ կամ սմբակները փաթաթել շորով ե հաճախ սառը ջուր ածել, կամ վերջապես քսել ջրալի կով: Սմբակը սառեցնում են՝ մինչև վոր տաքութիւնը դադարի: Վտռերը վերեվից մինչև սմբակները որական մի քանի անգամ ցրցնում են ջրախառն բեկկի յուղով (հավասար չափով) ե տրորում են ծղոտով: Տալիս են 300—400 գրամ գլաուբերյան աղի լուծողական: Հիվանդ ձիուն տեղավորում են տաք շենքում, տակը լավ փուլածք են անում: Բացի խոտից ուրիշ կեր չպետք ե տալ: Հիվանդութեան առաջին որը բոլորովին հարկավոր չե ջուր տալ: Հետեւյալ 3—4 որերը պետք ե որական տալ վոչ ավել, քան մի դուլ ջուր:

Սմբակների հողացավային բորբոքումից ձիերին պահպանելու համար անհրաժեշտ ե խիստ հետեւել խնամքի, կերակրելու ե պահելու կանոններին: Յերբեք չպետք ե աշխատանքից հետո ձիերին իսկույն ջրել, իսկույն հատիկ տալ, այլ պետք ե չոր խոտ տալ: Յերբ ձիերն ընդհանրապես սովոր չեն հատիկի, պետք ե նրանց աստիճանաբար սովորեցնել:

ՍՄԲԱԿԻ ԾԱԿՎԵԼԸ (УКОЛ КОНЫТА)

Յերբեմն ձիու սմբակը ծակվում ե մեխերից, յերկաթալարերից, փայտի, ապակու կտորներից: Ձին հանկարծակի սկսում ե կաղալ: Սմբակները բորբոքվում են՝ ուժեղ ցավ պատճառելով:

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆՆ Այն կլինի, վոր անմիջապես հեռացվի ծակող առարկան: Ծակված տեղը լավ նայում են, վորպեսզի նրա մեջ մնացած չլինեն ապակու, փայտի կտորներ կամ մեխեր: Սմբակից պետք ե իսկույն պայտը հանել, ներքանը (подкожа) մաքրել, հատկապես ծակվածքի շուրջը, վերքը լվանալ կրեոլինի, լիզոլի կամ կարբոլկայի լուծույթով (մի լիտր ջրում

յերկու դրալ), դրանից հետո սմբակը կապել մաքուր շորով ե սառը պահել—ձյունով, սառույցով կամ սառը ջրով: Թարախակալելու դեպքում պետք ե խորը մաքրել սմբակը ծակվածքի տեղում ե որական մի անգամ կրեոլինի կամ պղնձ-արջասպի վաննա դնել:

Վաննայի համար վերցնում են դուլը (լավ ե փայտյա), լցնում են տաք ջուր ե ավելացնում են կրեոլին — մի լիտր ջրին յերկու գրալի հաշվով (3 տոկոսի), կամ կես դուլ ջրին 25 գրամ պղնձ-արջասպ (5 տոկոս): Կարելի յե վաննա անել նայելով կաղնու կեղեվի լուծույթից: Վերավորված վտռը դնում են լուծույթով լիքը դուլի մեջ ե պահում են 15—20 րոպե: Դրանից հետո վերքի վրա դնում են կուպրի կամ բեկկի յուղում թաթախված բամբակի կամ վշի կտոր ե սմբակը լավ կապում են:

ՍԵԽԱՆՈՒՍ (ЗАКОВКА)

Ձիուն պայտելու ժամանակ, յեթե պայտառը վորեւե մի մեխ խփում ե սմբակի մսին մոտ, ստացվում ե մեխահարութիւն: Պայտելուց անմիջապես հետո ձին սկսում ե կաղալ, կանգնած ժամանակ վտռը բարձրացնում ե, սմբակը տաքանում ե. այդ նշաններն ասում են, վոր մեխահարում ե տեղի ունեցել:

Ամենից առաջ մեխահարված վտռից պայտը պետք ե հանել, հետո նայել բոլոր մեխերի անցքերը, արդյոք կոտրած մեխեր չեն մնացել այնտեղ ե մեխանցքերը լցնել յոդ: Վերքը չկեղտոտվելու համար սմբակը պետք ե կապել մաքուր շորով, իսկ վորպեսզի չբորբոքվի ե ցավը մեղմանա — սմբակը պետք ե սառը պահել: Մի անցքից թարախ հայտնվելու դեպքում, այդ անցքը սմբակային դանակով լայնացնում են թարախոսութեան համար ե վտռի վաննա յեն անում, ինչպես ներքանի ծակվածքից հետո թարախակալված վերքի ժամանակ:

ՎՈՏՆԱՆՈՒՄ (ЗАБОЧКА ВЕНЧИКА КОНЫТА)

Սմբակին անմիջապես միացած մաշքի փրավորումը կոչվում ե վոտնահարք:

Վոտնահարքը լինում ե կտրուկ շրջադարձի ժամանակ, սայթաքելիս, անշնորք թավալվելիս, վտռերը սխալ դնելիս կամ նրանից, վոր մի քանի ձիեր վատ սովորութիւն ունեն — մի վտռը դնում են մյուսի վրա:

Փոքրիկ վոտնահարքի դեպքում պետք է խուզել վերքի շուրջն յեղած մազերը, վերքը լվանալ և ցանել նավթալինի ու կաղնու կեղեվի խառն փոշի, շերի հետ հավասար խառնած նավթալին կամ թե կաղնու կեղեվի փոշու հետ խառնած բորակաթթու և ապա կապել:

Յեթե վոտնահարքից հետո առաջանա տաք ուռուցք, սկսում են սառեցնել, մինչև վոր ուռուցքն անցնի: Վոտնահարքից առաջացած թարախակալած վերքը լավ մաքրում են և որական մի անգամ անում են կրեոլինի կամ լիզոլի վաննա, ինչպես սմբակի ծակվածքի ժամանակ: Վաննայից հետո ցանում են փոշին և կապում:

Պետք է նկատել, թե վոտնահարված ձիու վոր վորքի վրա և վոր կողմում վերք կա, վորպեսզի պայտը հնարավորին չափ հեռու մեխվի այդ վերքից: Դրա համար պայտը պետք է հարմարեցնել վերքին:

ՍՄԲԱԿԻ ՍԼԱԲԻ ԹԱՐԱԽԱԿԱԼՈՒՄԸ (ГНЕЕНИЕ СТРЕЛКИ)

Սմբակի սլաքի թարախակալման պատճառներն են՝ գոմի խոնավ ու կեղտոտ հատակը, փովացքի ուշ փոխելը, սմբակը չխնամելը, սխալ պայտելը, վորի ժամանակ յերբեմն սմբակի սլաքը շատ են կտրում:

Սմբակի սլաքը թարախակալելիս վատ հոտ է արձակում: Սովորաբար սկսում է թարախակալել սմբակի սլաքի ակոսային մասը, բայց այդտեղից կարող է անցնել և փափուկ մասերին:

Յեթե իր ժամանակին ոգնություն ցույց չտրվի ձիուն, վորի սմբակի սլաքը թարախակալված է, զրանից սմբակը սեղմվում է կամ ծովում և մինչև անգամ քաղցկեղով (рак) հիվանդանում: Այդ պատճառով սմբակի սլաքի թարախակալումը հայտնաբերելիս պետք է անմիջապես ոգնություն ցույց տալ ձիուն: Դրա համար սմբակային դանակով հեռացնում են սմբակի սլաքի բոլոր նեխած մասերը, ամեն որ լվանում են սմբակի ներքանն ու սմբակի սլաքը կրեոլինի կամ լիզոլի լուծույթով և սմբակի սլաքի վրա ցանում են պղնձ-արջասպի և կաղնու կեղեվափոշու խառնուրդ (մեկ մասը 10 մասի հետ): Լավ է նույնպես սմբակի սլաքին կապել կուպրի կամ կրեոլինի մեջ թաթախված բամբակի կամ վուշի կտոր:

Գոմում այդ հիվանդությունը չլինելու համար, պետք է հաճախ մաքրել փովածքը և թույլ չտալ կեղտոտություն ու

խոնավություն փարախներում, նույնպես և շարունակ հետեվել սմբակների դրուժյանը:

Պետք է հիշել, վոր վոշ մի բժշկություն չի ոգնի, յեթե ձիու տակը մաքուր և չոր փովածք չլինի, այլ կեղտոտություն, աղը ու խոնավություն լինի:

ՍՄԲԱԿԻ ՏՐՈՐՎԱԾՔ (НАМЫНКА КОПЫТА)

Վատ պայտելու դեպքում պայտի արանքներում քարեր են մտնում, նրանք ճնշում են սմբակի ներքանը և սմբակի տրորվածք առաջացնում: Բացի դրանից, տրորվածք լինում է, յերբ ձիերը գնում են սրածայր քարերով լի ճանապարհով:

Տրորվածքը կարելի լի հասկանալ ներքանի վրա յեղած կապտակալմրավուն բծերից: Դրանք արնածեծ տեղերն են, վորոնք առաջացել են միեմնույն տեղի յերկար ճնշվելուց:

Տրորվածքի ժամանակ ձին ուժեղ կաղում է և չի կարող ամբողջ վոտը դետին գնել: Կապտակալմրավուն բծերի ճնշումն ուժեղ ցավ է առաջացնում և ձին վոտը բարձրացնում է:

Թարմ տրորվածքի դեպքում անհրաժեշտ է ազատել ձիուն աշխատանքից, հանել պայտերը և սմբակի ներքանը սառը պահել:

Վոշ մի դեպքում չի կարելի թարմ տրորվածքը կտրել, դա վոշ մի ոգնու չի տա և հաճախ լուրջ հետեվանքներ կունենա:

ԽՈՆԱՎԱԽՏ (МОКРЕВ)

Խոնավախտ կոչվում է վոտների հետեվի մակերեսի վրա գտնվող փոսիկի մաշկի հիվանդագին բորբոքումը: Ամենից հաճախ խոնավախտը լինում է հետեվի վոտների վրա, վորը գոյանում է բացառապես ձիու կեղտոտ պահելուց:

Հիվանդությունը սկզբում փոսիկի մաշկն ուռչում է, տաքանում և հիվանդագին դառնում, հետո ձաքում է և նրա միջից գուրս է դալիս կաշուն դեղնավուն հեղուկ:

Յեթե այդ հիվանդությունը դրսեվորվում է սկզբում, ապա հեշտ է լինում բժշկել: Իսկ անխնամ թողած խոնավախտը շատ դժվար է բժշկվում, մեծ չափով տարածվում է մաշկի վրա և կարող է բոլորովին հաշմանդամ դարձնել ձիուն:

Վորպեսզի ձիերը խոնավախտով չհիվանդանան, հարկավոր է գոմերը մաքուր պահել: Կեղտոտ տեղում աշխատելիս, պետք լվանալ փնջի տակ գտնվող վերքերը, հետո շորով չորացնել:

Ռոնալդախոր հայտնաբերելու դեպքում նրա շուրջը գտնված մագերը պետք է խուզել և հետեվել, վոր հիանդ տեղը չոր մնա: Հիվանդ տեղը պետք է քսել յոդի և գլիցերինի հալաասար խառնուրդ որական մի անգամ, կամ թե կրեոլինի կամ լիզոլի յուղ (նրանց մի մասը խառնելով վորեվե՝ ճարպի 10 մասի հետ): Յեթե վոչ մեկն ել չկա, ապա կարելի յե ցանել վերեվում հիշած փոշիներից մեկը (տես վոսնահարքը):

Յեթե խոնավախոր շուտ չի բժշկվում, հարկավոր է դիմել անասնաբուժարան:

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԾՆՆԴՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ

Չնայած, վոր մյուս կենդանիների համեմատությամբ մատակ, ձիերը հազվագյուտ դեպքում են ունենում անկանոն ծնունդ, բայց և այնպես հարկավոր է ծննդաբերությանը միշտ պատրաստ լինել, վորովհետև անկանոն ծնունդը յերբեմն մահով կա: րոզ է վերջանալ վոչ միայն քուռակի, այլև մոր համար Պետք է հիշել, վոր մատակ ձին քուռակին կրում է 340 որ կամ 11 ամիս, պետք է իմանալ, թե մատակ ձիերից ամեն մեկը յերբ է հղիանում, վորպեսզի իր ժամանակին պատրաստ լինել ծննդաբերությանը: Պատրաստվել պետք է անպայման, վորովհետև յերբեմն իմացող մարդու չնչին ոգնությունը կարող է փրկել քուռակի և մինչև անգամ մատակի կյանքը, իսկ յուրաքանչյուր քուռակ, յուրաքանչյուր մատակ թանկ է սոցիալ-խտական գյուղատնտեսության համար:

Ծննդաբերության մոտեցումը սովորաբար ցույց է տալիս ուռած սեռական օղակը, նրանից հոսող լորձուկներ և մեծացած ուրծը:

Ծննդյան մոմենտին մատակ ձիու համար անհրաժեշտ է պատրաստել չոր, մաքուր և ընդարձակ շենք թարմ փռվածքով: Ծննդաբերությունից առաջ մատակը պետք է փոխադրել այդ շենքը:

Այդ շենքում պետք է լինի յերկու մետր յերկարությամբ ժապավեն կամ պարան, մաքուր վերնաշոր (խալաթ) և մի դուղ տաք ջուր, վորի մեջ հարկավոր է ամել մի բաժակ կրեոլին կամ լիզոլ: Ոգնություն ցույց տվող մարդու ձեռքի յեղունգները պետք է լավ կտրված լինեն, ձեռները մինչև ուսերը լվացված տաք ջրով ու սապոնով և յոդ կամ փազերին քսված:

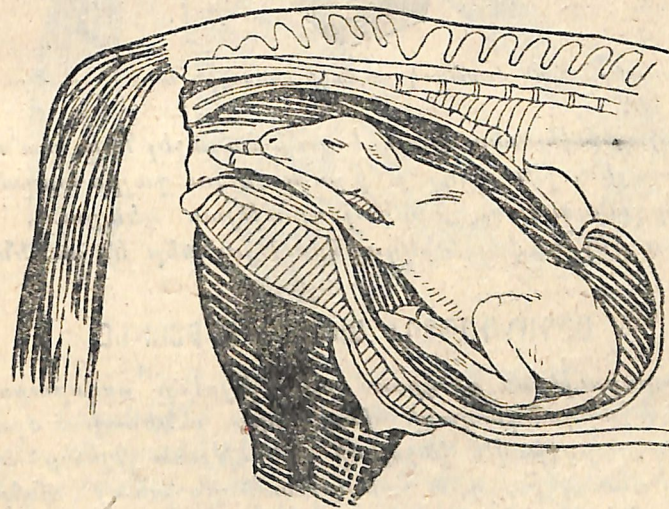
Ծննդաբերության հաջող յերբը շատ դեպքերում կախված է նրանից, թե ինչպես են պատրաստվել նրան և ինչքան ձիշտ

ոգնություն են ցույց տվել ծանր ծննդաբերության ժամանակ: Բայց դա չի նշանակում, թե ամեն ծնող մատակի պետք է ոգնել: Յեթե ծննդաբերությունը նորմալ է անցնում, սովորաբար տեվում է 5—10 բուլեյից մինչև մի ժամ, ապա այդ դեպքում վոչ մի ոգնություն հարկավոր չի ցույց տալ: Ոգնում են միայն այն ժամանակ, յերբ պարզ յերեվում է, վոր ծննդաբերությունը ձգձգվում է:

Անցնելով ոգնության, պետք է իմանալ, թե ինչպես է գալիս քուռակը—ձիշտ, թե սխալ:

ԱՐԳԱՆԴԱՄՏՂԻ ՈՒՂԻՂ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ինչպես կովերի և այլ անասունների, այնպես ել մատակ ձիերի մոտ դրություն ունի արգանդապաղի յերկու նորմալ դրություն, առջևի կամ գլխային դրություն և հետևի կամ կոնքային դրություն:

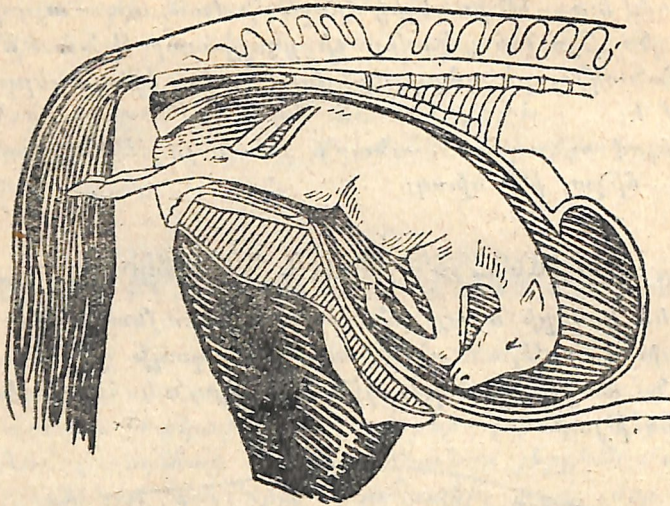

Ծննդաբերության ժամանակ քուռակի գլխային նորմալ դրություն

Առջևի նորմալ դրության դեպքում արգանդապաղուղը դուրս է գալիս առջևի կողմ թիկունքը դեպի վեր, առաջի յերկու վոտները ձգված, վորոնց վրա տեղավորվում է գլուխը: Այս դրությունը կարելի յե հասկանալ ծննդյան անցքից յերևացող սրբակներից, վորոնք ներքանով ներքև են ուղղված:

Կոնքային նորմալ դրության դեպքում արգանդապաղուղը դուրս է գալիս հետևի կողմով, թիկունքը դեպի վեր, հետևի

յերկու վտանները ձգված դեպի յեղքը և կողք-կողքի: Այս դեպքում դուրս ցցված սմբակները ներքանով դեպի վերն են ուղղված:

Ծննդաբերության ժամանակ քուռակի կոնքային նորմալ դրություն

Նորմալ դրությունը պետք է լավ ճանաչել նրա համար, վորպեսզի վորոշեն, թե արդյոք ճիշտ է դուրս գալիս արգանդապուտուղը: Արգանդապուղի նորմալ դրության դեպքում, մատակ ձիերը շատ քիչ դժվար ծննդաբերություններ են ունենում:

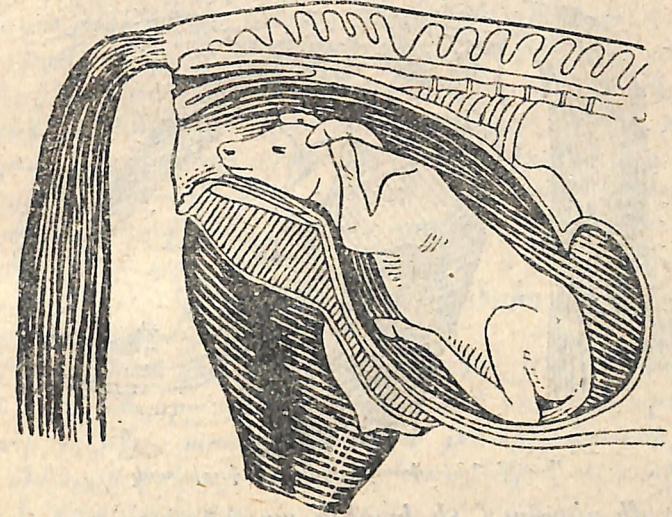
ԱՐԳԱՆԴԱՊՈՒՆԻ ՍԻԱԼ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ծննդաբերության դեպքում ոգնությունը սովորաբար պահանջվում է արգանդապուղի սխալ դիրք ունենալու ժամանակ: Վորպեսզի պարզվի, թե ինչպիսի ոգնություն պետք է ցույց տալ ծնող մատակին, դրա համար, ամենից առաջ անհրաժեշտ է վորոշել, թե ինչպես է ընթանում արգանդապուտուղը, թե արդյոք յերկու վտաններն ել միասին և կողք-կողքի յեն պառկած, արդյոք գլուխը մի կողմի վրա կամ դեպի կուրծքը չի թեքված և այլն: Վորպեսզի հնարավոր լինի վորոշել, թե ինչպես է ընթանում արգանդապուտուղը, դրա համար հարկավոր է դիմել անասնաբուժական մասնագետին, վորը պետք է ոգնություն ցույց տա ծննդականին այն բոլոր դեպքերում, յերբ արգանդապուղի դիրքը սխալ է լինում: Իսկ յեթե ծնելու ժամանակ մտադարձվում անասնաբուժական մասնագետ չձարվի, և յեթե

այդ ժամանակ մարդու միջամտությունը անհրաժեշտություն է, ապա ծննդականին ոգնություն կարող են ցույց տալ այն բերի-գաղերը կամ ձիապանը (ինչպես նաև անասնաբուժական լիա-զորը կամ անասնաբուժական սանիտարը), վորոնք այս գործում համապատասխան փորձառություն ունեն:

Պատահում է, վոր արգանդապուղի գլուխը կողքի վրա յե պանվում կամ դեպի կուրծքն է թեքված: Այս դեպքերում ծննդ-յան անցքից յերևում են միայն սմբակները, իսկ ինքը՝ քուռակը չի կարող դուրս գալ:

Վորպեսզի հնարավոր լինի վորոշել, թե ինչ դրություն մեջ է գտնվում գլուխը կամ ամբողջ արգանդապուտուղը, դրա համար

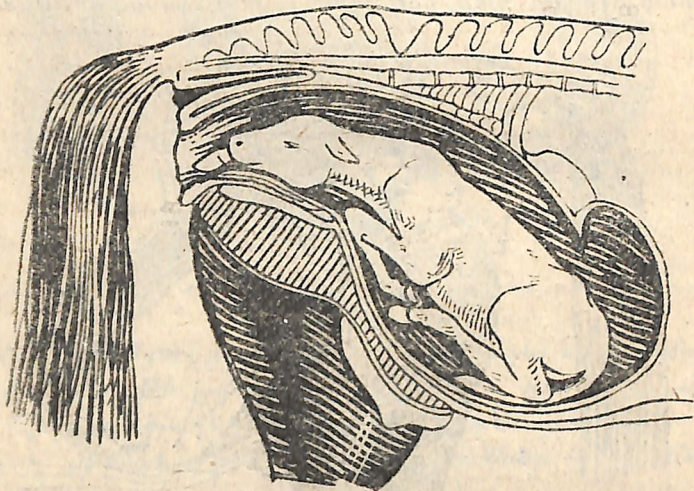

Առաջի վտանների ծոծրակային դրություն

հարկավոր է կրել լինի (ախտահանիչ միջոց) լուծույթով (մի լիտր ջրին 20 գրամ) լվանալ ծննդյան անցքի արտաքին մասերը, մոցնել ծննդյան անցքի մեջ մաքուր լվացած և վազելի-նով յուղած ձեռքը՝ մատներն իրար կպցնելով, գլուխը վորոշելով շոշափել գլխի դրությունը և սխալ լինելու դեպքում շտկել այն: Դրա համար հարկավոր է սպասել, մինչև վոր դադարի ժամանակավորապես յերկունքը, վորից հետո թեթեւակի հետ մղել պուտուղը դեպի արգանդի ներսը և ապա գլուխն իր տեղը դարձ-նել, այսինքն՝ նրան դնել առջևի ձգված վտանների վրա: Յեթե ինչ-ինչ պատճառներով չի հաջողվում ձեռքով դարձնել գլուխը, ապա արգանդապուղի ներքևի ծնոտի վրա զցում են հանգուց և վորեւ մեկին տալիս են քաշելու թելի ծայրից: Նրանից

հետո, յերբ արգանդապտուղը ճիշտ դիրք է ընդունում, հարկավոր է ողնել նրան դուրս գալու: Յերկունքի ժամանակ, աստիճանաբար, զգուշությամբ քաշում են դուրս ցցված վոտնե-րից, դրա համար վոտների վրա, կապտոնով շուրջը, կարելի չէ կապել ժապավեն կամ ամուր և յերկար յերեսսրբիչ:

Շատ դժվար է ուղղել գլխի դիրքը, յեթե նա փոշ թե կողքի յե շրջված, այլ դեպի կուրծքը: Այսպիսի դրությունը վորոշելուց հետո պետք էլինի խսկույն դիմել անամաբուժին կամ ողնականին: Պետք է լավ հիշել, վոր յերբեք չի կարելի ուժով քաշել արգանդապտուղը, յեթե նա ուղիղ դուրս չի գա-

Առաջի ձախ փուր ծալված և փորի տակ

լիս և փոշ մի դեպքում չի կարելի արգանդապտուղը դուրս քաշել յերկունքի բացահայտության ժամանակ: Այսպիսի դեպքում ուժի գործադրությունը վոշ միայն անոգուտ է, այլ նաև կարող է առաջ բերել թե քուռակի և թե մոր մահը:

Յերբեմն քուռակը գլխով է դուրս գալիս, բայց վոտները չեն յերեվում: Սա առաջանում է նրանից, վոր վոտները ծալված են լինում փորի տակ կամ ծոծրակի վրա յեն պառկած լինում: Կարող է պատահել, վոր մի փուր ծալված է իսկ մյուսը՝ ծննդաբերական անցքից կախված: Այս դեպքում ևս պետք է ճիշտ դիրք տալ վոտներին և յերբեք ուժով չքաշել արգանդապտուղը: Յեթե մի փուր ծալվել է, դուրս ցցված փուրից թեկ են կապում, վորպեսզի նա յետ չգնա, թեթևակի հետ են մղում արգանդապտուղը դեպի արգանդը և փաթաթված փուրին տալիս են ուղիղ դիրքավորում: Յեթե

յերկու վոտներն ել ծալված են, ապա նախ շտկում են մեկի դրությունը, նրա վրա հանգույց են դնում, արգանդապտուղը հրում են դեպի արգանդը և շտկում են մյուս փուրի դրությունը:

Յեթե վոտները ծոծրակի վրա յեն պառկած, ապա մեկ-մեկ շուռ տալով նրանց՝ յերկարացնում և նրանց վրա դնում են գլուխը:

Բացի վիրոնիշյալ սխալ դիրքերից, արգանդապտուղը կարող է ընթանալ սրամակի (nonepek) կամ թիկունքով դեպի ներքև: Այս դեպքում դժվար է նրան նորմալ դիրք տալ և պետք է լինում դիմելու անամաբուժին կամ ողնականին: Յեթե բժշկին կամ ողնականին նույնպես չի հաջողվում արգանդապտուղին ճիշտ դիրք տալ, ապա ծննդականի կյանքը փրկելու համար, նրանք մաս-մաս դուրս են քաշում արգանդապտուղը:

Արգանդապտուղի դուրս գալուց հետո, անհրաժեշտ է պատուել նրա շուրջը յեղած թաղանթը և հանել նրան քուռակի վրայից: Կորեկ պորտապարանը հանգույց անելով քուռակի փորի մոտ՝ յոդով քսված կամ կրեոլինի լուծույթի մեջ թրջված պինդ թելով: Իսկ ամբողջ պորտապարանի վրա պետք է քսել յոդ, կրեոլինի լուծույթ կամ կուպր: Այս բանն անպայման պետք է անել, վորովհետև պորտապարանը վիրոնիշյալ լուծույթներով քսելը զգալիորեն պահպանում է քուռակին և թույլ չի տալիս, վոր նա հիվանդանա քուռակներին հատուկ, այսպես կոչված՝ հողացավ հիվանդությամբ:

Ծնելուց հետո, կրեոլինի տաք լուծույթով լվանում են ծննդականի այն տեղերը, վորոնք գտնվում են ծննդաբերական ճանապարհի շուրջը՝ արանքը, պոչը և յետևի վոտները: Թաց հարզը և ընկերքը խսկույն պետք է հեռացնել և մատակի տակ փոել չոր և մաքուր հարզ:

Վորպեսզի խուսափել վաղաժամ և դժվար ծննդաբերություններից, դրա համար հարկավոր է հղի մատակներին ծրնելուց յերկու ամիս առաջ ազատել ծանր աշխատանքից, մյուս ձիբերից առանձնացնել և թույլ տալ աշխատելու վոշ շուտ, քան ծնելուց մի ամիս հետո:

ՎԱՐԱԿԻՉ ՀԻՎԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Մինչև այժմ մեր ուսումնասիրած հիվանդությունները պատկանում էյին այնպիսի հիվանդությունների թվին, վորոնցով թեև միաժամանակ կարող են հիվանդանալ մի քանի ձիբեր, յեթե որինակի համար, թունավորված կերը միանգամից վա-

սել ե շատ ձիերին, կամ շատ ձիեր ծանր աշխատանքից քրրո-
նած ջուր են խմել, բայց և այնպես այդ հիվանդություն-
ները մի ձիուց մյուսին չեն փոխանցվում: Սրանք վարակիչ
հիվանդություններ չեն:

Իսկ այն հիվանդությունները, վորոնք մի ձիուց փոխանց-
վում են մյուսին, կոչվում են վարակիչ:

Վարակիչ հիվանդությունները շատ վտանգավոր են, նրանք
ձիերի մեջ ահագին կոտորած են առաջ բերում, դժվարությամբ
են բժշկվում և նրանցից վոմանք փոխանցվում են մարդուն,
առաջ բերելով շատ ծանր (սիբիրյան ախտ) և նույնիսկ ան-
բուժելի հիվանդություններ (խլախտ—can):

Սպասարկող անձնակազմը՝ ձիապանը, բրիգադիրը, անաս-
նաբուժը չպետք է անպայման առաջին ոգնություն ցույց տան
ձիերի բոլոր վարակիչ հիվանդությունների դեպքում: Անհրա-
ժեշտ է ծանոթանալ վարակիչ հիվանդությունների նշան-
ների հետ, վորպեսզի իմացվի, արդյոք յերևան յեկած հիվան-
դությունը վարակիչ է, թե վոչ:

Վարակիչ հիվանդության հայտնաբերվելու դեպքում, վոչ
թե անհրաժեշտ է ոգնության առաջին միջոցներ ձեռք առնել
հիվանդ ձիուն բուժելու համար, այլ հարկավոր է ձեռք առնել
մյուս, դեռ առողջ ձիերին հիվանդանալուց զերծ պահելու
միջոցներ: Վարակիչ հիվանդության հայտնաբերվելու մասին
խելույն պետք է հայտնել անասնաբուժին կամ բուժակին,
իսկ յեթե այդպիսիները չկան, ապա հայտնել գյուղխոր-
հրդին կամ կոլանտեսության վարչությանը:

ՎԱՐԱԿԻՉ ՇԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

Վարակիչ հիվանդություններն առաջանում են նրանից,
վոր ձիու որգանիզմի մեջ ընկնում են, այսպես կոչված, միկ-
րոբներ:

Միկրոբները չափազանց մանր, հասարակ աչքի համար
անտեսանելի կենդանի եակներ են: Նրանք այնքան փոքր են,
վոր մի կաթիլ ջրում կարող են լինել մի քանի միլիոններով,
և նրանց կարելի չէ տեսնել միայն մեծացնող ապակիներ ունե-
ցող հատուկ գործիքով, վորը կոչվում է մանրադիսակ (միկ-
րոսկոպ):

Միկրոբները տարբեր ձև են ունենում: Մանրադիտակով
նայելիս յերևում է, վոր վոմանք նման են կարճ ձողիկների,
վոմանք փոքր գնդիկների, իսկ վոմանք ել վորոտապտույտ թե-

լերի: Նրանք բնության մեջ տարածված են ամենուրեք՝ հո-
ղում, ջրում, ողում: Սակայն բոլոր միկրոբներն ել վա-
րակիչ հիվանդություններ չեն առաջացնում: Մի քանի միկրոբներ
նույնիսկ ոգուտ են տալիս: Որինակի համար, այնպիսի հրա-
շալի կեր, վորպիսին սիլոսն է, հասունանում է նրա մեջ
գտնվող հատուկ, այսպես կոչված՝ կաթնա-թթվային միկրոբ-
ների ներգործության և բազմացման շնորհիվ:

Վարակիչ հիվանդություններն առաջանում են յուրաքան-
չյուր հիվանդության համար առանձնահատուկ միկրոբներով:
Միկրոբներից վոմանք առաջացնում են ձիերի խլախտ (can) հի-
վանդություն, մյուսները՝ սիբիրյան ախտ, յերբորդները՝ գեղ-
ձուռուցք (Mblm) և այլն:

Պետք է հիշել, վոր ձիու վարակիչ հիվանդություն-
ները զարգանում են միայն այն ժամանակ, յերբ նրա որգա-
նիզմի մեջ մտնում են վարակիչ միկրոբներ: Այս միկրոբները
խիստ բազմանալով ձիու որգանիզմում, առաջ են բերում հի-
վանդություններ:

ԻՆՉՊԵՍ Ե ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՆՈՒՄ ՎԱՐԱԿԻՉ ՀԻ-
վանդություններով վարակվելը սովորաբար առաջ է գալիս
հիվանդ և առողջ ձիերի շփումից: Ընդհանուր ջրելա-
տեղեր, կերատաշտեր, լծասարք, քերիչներ ոգտագործելու
դեպքում: Վարակված արոտավայրերում արածելիս, միջատների
խայթելու միջոցով (ճանճեր, հասարակ սպիներ, շնաճանճ),
հիվանդ մատակի կամ քուռակի զուգավորման և մի շարք այլ
դեպքերում, միկրոբները թափանցում են ձիերի որգանիզմը և
առաջացնում են համապատասխան հիվանդություններ—խը-
լախտ, սիբիրյան ախտ և այլն:

Միկրոբները մտնում են ձիու որգանիզմը կերի և ջրի հետ
միասին բերնի, քթի, աչքի միջով, կաշվի միջով՝ յեթե նրան վրա
փոսեր կամ ճանկոած տեղեր լինեն և սեռական անցքերի միջո-
ցով, զուգավորման ժամանակ:

Սակայն ձին ամեն ժամանակ չի հիվանդանում, յերբ նրա
որգանիզմի մեջ մտնեն միկրոբները: Որգանիզմը պայքարում
է վարակի դեմ և միկրոբների զարգացման համար անհրաժեշտ
է որգանիզմի այնպիսի մի վիճակ, վոր նա չկարողանա կռվել
կամ նրա կռվելու ընդունակությունը զգալի չափով պակասած
լինի: Այսպիսի վիճակը լինում է նիհար ձիերի մոտ, այնպիսի
ձիերի մոտ, վորոնք վատ են խնամվում, վորոնք կեղտոտու-
թյան մեջ են պահվում և իրենց ուժից վեր ծանր աշխատանք
են կատարում: Թույլ, նիհար, վտիտ ձին ավելի շուտ է հի-

վանդանում, քան այն ձին, վորը ձիշտ է խնամվում, ձիշտ է ոգտագործվում աշխատանքում և ունի առողջ կազմվածք: Այս բանը պետք է լավ հիշել:

Որգանիզմի մեջ միկրոբի մտնելուց հետո, հիվանդությունը մի անգամից յերևան չի գալիս, վորոշ ժամանակ է պահանջվում, վորպեսզի միկրոբները բազմանան: Կենդանու որգանիզմի մեջ միկրոբի մտնելու և հիվանդություն առաջին նշանների յերևան գալու միջև յեղած ժամանակամիջոցը կոչվում է հիվանդության թագուն շրջան: Բժիշկները նրան անվանում են ինկուբացիոն շրջան: Թագուն շրջանը լինում է բոլոր վարարիչ հիվանդությունների ժամանակ: Միջին հաշվով նա տևում է 2-ից մինչև 14 օր: Հիվանդության թագուն շրջանում ձին շատ անգամ արտաքուստ բոլորովին առողջ է յերևում:

Ինչպես են ԿՏՐՎՈՒՄ ՄԻԿՐՈԲՆԵՐԸ ՁԻՈՒ ՈՐԳԱՆԻԶՄԻՑ: Վարակված ձին համաճարակն իր շուրջը տարածելու աղբյուր է հանդիսանում: Վարակը կարող է գտնվել հիվանդ ձիու բոլոր արտաթորումների մեջ՝ թքի, քթի արտաթորումների, թարախի, թրիքի և մեզի մեջ: Այս արտաթորումներով վարակիչ հիվանդություն ունեցող ձին վարակում է իր շուրջը յեղած հարգե փովածքը, կերը, հողը, լծանաքը այն դույր կամ հորը, վորոնցից նա ջուր է խմում, սպասարկող ձիապանի հագուստը և այլ շրջապատող առարկաները: Միկրոբները, կաշելով այս առարկաներին, կարող են յերկար ժամանակ պահպանվել, շփումով կամ այլ միջոցներով փոխանցվել առողջ ձիերին և վարակել վերջիններին: Այսպես են տարածվում և հիվանդ ձիերից առողջներին փոխադրվում վարակիչ հիվանդությունները:

ՎՏԱՆԳԱՎՈՐ ԵՆ ԱՐԴՅՈՒԹ ՁԻԵՐԻ ՎԱՐԱԿԻՉ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՈՒՐԻՇ ԿԵՆԴԱՆԵՐԻ ՀՄԱՐ: Ձիերի շատ վարակիչ հիվանդությունները վտանգավոր են նաև մյուս կենդանիների համար: Կան հիվանդություններ, վորոնք կարող են ձիերից անցնել խոշոր յեղջուրավոր անասուններին, մանր յեղջուրավոր անասուններին և խոզերին, որինակ, սիբիրյան ախտը, կատաղությունը: Այս հիվանդություններով կարող է հիվանդանալ նաև մարդը: Իսկ մի քանի հիվանդություններ լինում են միայն ձիերի մոտ և չեն փոխանցվում մյուս կենդանիներին, որինակ, գեղձուռուցքը: Խլախտով (can) յեղջուրավոր անասունները չեն հիվանդանում, բայց նրանով մարդը կարող է հիվանդանալ:

ԻՆՉՊԵՍ ՊԱՅԲԱՐԵԼ ՎԱՐԱԿԻՉ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴԵՄ: Վարակիչ հիվանդությունների դեմ պայքարելու համար, ամենից առաջ ամեն մի գյուղխորհուրդ դրա համար պետք է ունենա լավ շինած անասունների գերեզմանոց, հատկացնելով դրա համար շոր և անջուր հողամաս: Անասունների գերեզմանոցը շրջապատված պետք է լինի լայն խրամով կամ դարպասներ ունեցող ամուր ցանկապատով, վորպեսզի անասունները չկարողանան ներս մտնել:

Վորեն հիվանդությունից սատկած բոլոր կենդանիները դիակները պետք է տարվեն գերազմանոցը: Ճարպ յեփելու կամ այլ նպատակներով դիակը կարելի չէ ոգտագործել միայն անասնաբուժի կամ բուժակի թույլտվությամբ: Ամեն վոք պետք է իմանա, վոր դիակը վարակման աղբյուր է: Դրա համար բավական չէ միայն դիակը փոխադրել գերազմանոցը և գցել նրան ախտեղ: Նրան անպայման պետք է թաղել փոսում 2 մետրից վոչ պակաս խորությամբ:

Անասնաբուժական լիազորը, բոլոր կոտնտեսականները և մենատնտեսները խստիվ պետք է հետևեն անասունների գերեզմանոցի կանոնավոր սարքված լինելուն և ցանկապատի կամ դարպասի քանդված լինելու դեպքում, իսկույն կարգի բերել այն: Նրանք պարտավոր են նույնպես հետևելու, վոր բոլոր դիակներն անպարման փոխադրվեն գերեզմանոց: Վարակված կենդանիների դիակները փոխադրելու համար հարկավոր է ունենալ հատուկ սայլ: Վարակիչ հիվանդությամբ բռնված և հիվանդանալու մեջ կասկածվող անասուններին պահելու համար, յուրաքանչյուր կոտնտեսություն պետք է ունենա հատուկ շենք—մեկուսիչ (узолятор):

Բոլոր նոր ձեռք բերված ձիերն ու անասունները պետք է քննության առնվեն անասնաբուժական մասնագետների կողմից և կարանտինում պահվեն 3—4 շաբաթ: Վերեվում ապեց վոր վարակիչ հիվանդությունների դեպքում լինում է հիվանդության թագուն շրջան: Կարանտինի մեջ են պահում ձիերին նրա համար, վորպեսզի պարզվի, թե արդյոք նրանք չունեն վորեն հիվանդություն թագուն վիճակով: Կարանտինի ժամանակ (20—30 օր) հիվանդությունը քողարկված դրությունից անցնում է բաց դրություն: Կարանտինի ամբողջ տևողությունը ընթացքում ձիերն ու անասունները պետք է լավ խնամվեն, կերակրվեն և ջրվեն:

Ձիով ուրիշ գյուղեր գնալու դեպքում պետք է խուսափել ձիերին ընդհանուր ձիակապարանին կապելուց, տեղավորել նը-

քանց առանձին ախոռներում և թույլ չտալ, վորպեսզի նրանք ջրվեժն ընդհանուր ջրելատեղերից, մանավանդ վարակիչ հիվանդությունների տեսակետից կասկածելի տեղերում:

Վարակիչ հիվանդությունների յերևան գալու դեպքում, անհրաժեշտ է իսկույն այդ մասին հաղորդել անասնաբուժին կամ բուժակին, իսկ յեթե նրանք չլինեն, ապա գյուղխորհուրդին և կոլտնտեսության վարչությանը: Առանց բժշկին կամ բուժակին սպասելու, պետք է առողջ ձիերից առանձնացնել և մեկուսիչում տեղավորել ամեն մի հիվանդ կամ կասկածելի ձիուն:

Այն իջևանները, ձիախոռի բաժամունքները և ձիախոռները, վորտեղ տեղավորված են յեղել հիվանդ ձիերը, անսպասան պետք է ախտահանել և հակահեխել: Աղբը և հարդի փռվածքը պետք է թաղել հողում կամ ավելի լավ է այրել: Լծասաքքը՝ անուրը (*хозяин*), լծասաքքի փոկը, սանձը և այլն հարկավոր է կուպրով մի լավ քսել: Ձիախոռները հակահեխում են կրեոլինի, կարբոլկայի, լիզոլի լուծույթով (մի դույլ ջրին 3-ական բաժակ), կրի կաթով (10 մաս նոր մարած կրի 40 մաս ջրի հետ խառնած) կամ տաք մոխրաջրով: Այս լուծույթները ջրամուղ գործիքով վողոգում կամ սրսկում են պատերը, հատակները և այլն բոլոր իրերը, վորոնք ձիախոռում են գտնվում:

ԽԱԽՏ (can)

Ձիերի համար ամենավարակիչ և վտանգավոր հիվանդություններից մեկը խախտն է: Նա վտանգավոր է վոչ միայն նրա համար, վոր նրանով հիվանդանում են ձիերը, եղերը, շորիները, այլ և նրա համար, վոր հիվանդ ձիուց խախտով կարող է վարակվել նաև մարդը: Խախտը համարյա անբուժելի հիվանդություն է, վորը մահով է վերջանում: Յեղջուրավոր անասունները, խոզերը և թռչունները խախտով չեն հիվանդանում:

Խախտն առանձնապես լայն չափով տարածված էր Ազով-Սևիծովյան և Հյուսիսային Կովկասի յերկրամասերում: Հինգ տարվա ընթացքում (1925—30) կուրակային վնասարարության հետեվանքով, այս յերկու յերկրամասերի տերիտորիայում խախտով վարակվել է ավելի քան 20 հազար ձի՝ պետության կողմից առաջարկված միջոցառումներն իսկույն չբարձադրելու պատճառով: Պարզ է, վոր սրանով ահապին վրնաս է հասցվել մեր գյուղատնտեսությանը:

Խախտով հիվանդացումն առաջ է գալիս հատուկ խախտային միկրոբների՝ որգանիդմի մեջ մտնելուց: Հիվանդ ձիու

արտաթորումների՝ քթի արտահոսության, վերքի թարախի հետ միասին տարածվում է խախտային միկրոբներ: Նրանք ընկնում են կերի, կերատաշտի, լծասաքքի և ուրիշ շրջապատող առարկաների մեջ և այդ առարկաներից զանազան միջոցներով թափանցում են առողջ ձիերի որգանիդմի մեջ և խախտով վարակում նրանց: Նշանակում է ուրեմն, վոր խախտով ձին հանդիսանում է խախտի մշտական տարածողը:

Ամենից ավելի հաճախ վարակումն առաջանում է կերից, ընդհանուր ջրելատեղի, ընդհանուր ձիասաքքի միջոցով: Յերբ առողջ ձիերը շփվում են հիվանդների հետ, այն դեպքում խախտի միկրոբները հիվանդ ձիուց ընկնում են առողջ ձիու քերթվածք ունեցող կաշվի վրա, քթի կամ աչքերի մեջ: Փոքնկտալով և հազալով, հիվանդ ձին վարակիչ հիվանդությունը տարածում է ողում, առողջ ձիերը շնչելով այդ ողը, նույնպես վարակվում են:

Ձիերի վարակվելուց հետո, խախտը մի անգամից կարող է չհայտաբերվել, այլ ընթանալ թաղուն կերպով: Հիվանդության այս թաղուն ձևը յերբեմն կարող է տարիններով տևել: Արտաքուստ այսպիսի ձին բոլորովին առողջ է յերեվում, բայց արդեն վարակում է մյուս ձիերին և տարածում հիվանդությունը:

Միայն անասնաբուժը կարող է իմանալ ձիու խախտով թաղուն կերպով հիվանդանալը: Սրա համար ձիու աչքը լցնում են հատուկ հեղուկ—մալլեյին: Մալլեյին լցնելուց 6 ժամ, հազվադեպ դեպքում 24 ժամ հետո խախտավոր ձիերի աչքերից թարախ է հոսում, կուպերը կարմրում և ուռչում են, իսկ առողջ ձիերի աչքերը բոլորովին մաքուր են մնում: Բացի այս յեղանակից, վորը կոչվում է մալլեյինիզացիա, բժշկները թագուն խախտը վորոշում են արյան հետազոտությամբ:

ԽԼԱՍԻ ՆՇԱՆՆԵՐԸ: Զանազանվում են՝ քթի, թոքային և կաշվային խախտը: Քթի խախտի դեպքում քթից (սովորաբար մի քթածակից) առաջանում է արտահոսում: Սկզբում այդ արտահոսումը լորձուկաձև է լինում, իսկ հետո թարախանման է դառնում, յերբեմն ել արյունոտ: Քթի մաղասային թաղանթի վրա յերևան են գալիս փոքր կոշտեր, վորոնք վերքերի յեն վերածվում: Այս վերքերից վոմանց այրում են և նրանց տեղում գոյանում են աստղաձև սպիներ: Ծնոտների տակ հայտնաբերվում է կարծր, ցավ չունեցող, բլրանման և անշարժ ուռուցք:

Թոքային խախտի դեպքում վոչ մի առանձին նշաններ չեն լինում, այդ պատճառով ել շատ դժվար է իմանալ: Ձին նի-

հարուստ, թուլանում է, սկսում է հազար, յերբեմն քթից հոսումներ են առաջանում:

Կաշվի խլախտի դեպքում ձիու կաշվի վրա յերևան են գալիս պինդ, ցավացող ուռեցքներ, սխեռից մինչև անտառակաղնու մեծությամբ: Այնուհետև այդ ուռեցքները դառնում են ցավ չունեցող ուռեցքներ և վերածվում են խոր վերքերի: Վերքերը կաշվի վրա դասավորվում են շղթայի նման—մեկը մյուսի հետևից:

Խլախտն ամենից հաճախ յերկար տևելով, դառնում է ձիու խրոնիկական հիվանդություն, բայց կարող է լինել, այսպես կոչված՝ խլախտի կարճատև ձև:

ԻՆՉՊԵՍ ՊԱՅՔԱՐԵԼ ԽԼԱԽՏԻ ԴԵՄ: Բացի այն ընդհանուր միջոցներից, վորոնց մասին վերևում խոսեցինք, խլախտի վարակումը կանխելու համար, անասնաբուժը պետք է քննի կուտանտեսության կողմից նոր ստացված ձիերին: Քննելու ժամանակ ձիերը մալլեյինով ստուգվում են, այնուհետև մի ամսից վոչ պակաս ժամանակով պահվում են կարանտինայի մեջ և միայն դրանից հետո յե, վոր տարվում են բրիգադային ձիախոհերը:

Այն ձին, վորի մոտ յերևան են հանված խլախտի նշաններ, իսկույն, առանց սպասելու բժշկին կամ բուժակին, պետք է մեկուսացվի:

Խլախտավոր ձին վարակի աղբյուր է հանդիսանում, վորից վոչնչանում են թե՛ ձիերը և թե՛ մարդիկ:

Այդ իսկ պատճառով, բոլոր հայտնի խլախտավոր ձիերն իսկույն վոչնչացվում են: Սպանված խլախտավոր ձիերի, ինչպես նաև խլախտից սատկած ձիերի կաշին քերթելը չի թույլատրվում: Իսկ այն ձիերը, վորոնց աչքերից թարախ է հոսում մալլեյինիզացիայի յենթարկվելուց, բայց խլախտի վոչ մի ուրիշ նշան չունեն, այդպիսիների վղի աջ կողմի վրա «Մ» նշան են խփում և ուղարկում են հատուկ կուտանտեսություն, վորտեղ հավաքվում են բացառապես մալլեյինիզացիայի յենթարկված ձիերը և խիստ մեկուսացման մեջ են պահվում բժշկի մշտական հսկողության ներքո:

ՄԵՆԻՆԳԻՏ (ՈՆԴԱՆԱՊԱՏՅԱՆԻ ԲՈՐԲՈՓՈԽ)

1931 թվականին նախկին Հյուսիսային Գովկասի յերկրամասի մի քանի շրջաններում և Ռոստովում խիստ տարածվեց, այսպես կոչված, մենինգիտը, կամ ձիերի ուղեղային հիվանդու-

թյունը: Միայն մի տարվա (1931) ընթացքում այս հիվանդությունից սատկեցին մի քանի հազար ձիեր:

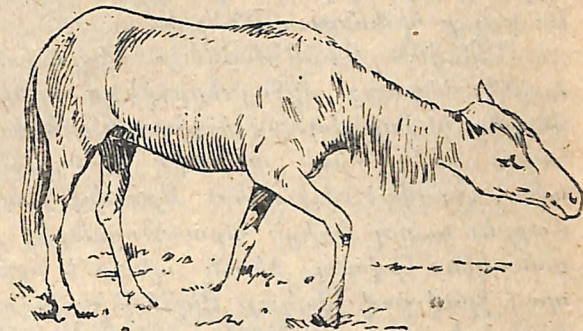
Մենինգիտը վարակիչ հիվանդություն է: Բայց թե ինչ միկրոբներից է առաջանում նա և վարակն ինչպես է մտնում ձիերի որգանիզմը, գիտնականները դեռ վերջնականապես չեն պարզել:

Պետք է յենթադրել, վոր վարակումը տեղի յե ունենում այնպես, ինչպես ուրիշ վարակիչ հիվանդությունների ժամանակ, այսինքն՝ յեթե առողջ ձիերը չփվեն մենինգիտով հիվանդ ձիերի հետ, այն կերի միջոցով, վորտեղ հիվանդ ձիուց ընկել է վարակիչ միկրոբը, ընդհանուր ջրելատեղի միջոցով, մենինգիտից սատկածների չհավաքված դիակների, ընդհանուր լծասարքի միջոցով և այլն:

Մենինգիտի դեպքում վարակիչ նյութերը մտնելով որգանիզմի մեջ, ամենից ավելի վնասում են լիարդին և մանավանդ ուղեղին:

Ինչպես բոլոր վարակիչ հիվանդությունների, այնպես էլ մենինգիտ լինելու դեպքում, հիվանդությունը որգանիզմի մեջ վարակի թափանցումից անմիջապես հետո յերևան չի գալիս, այլ ունի հիվանդության թագուն շրջան, վորը, ըստ մի քանի բժիշկների դիտողությունների, տևում է 3-ից մինչև 40 օր:

ՄԵՆԻՆԳԻՏԻ ՆՇԱՆՆԵՐԸ: Ձիերի մոտ մենինգիտը յերկու ձևով է լինում—հանդարտ յեվ մոլեգին: Հանդարտ ձևը կարող է փոխվել մոլեգին ձևի և ընդհակառակը—մոլեգինը՝ հանդարտի: Մենինգիտի յերկու ձևերն էլ սկսում են նրանից, վոր աչքերի լորձուքաթաղանթները դեղնում են: Հանդարտ ձևի ժամանակ ձին քնատ է դառնում և գլուխը ցած գցած կանգնում է մի անկյունում՝ պատին կոթնած. վոչ ուտում է, վոչ խմում և վոչ էլ թրքում, իսկ յերբեմն բռնվում է նաև մեզը: Մոլեգին ձևի ժամանակ, քնատ վիճակը փոխարինվում է խիստ գրգռումով: Ձին բոլորովին անգիտակցաբար առաջ է շարժվում, դիպչում է ճանապարհին յեղած առարկաներին, կոտրում է գլուխը, առանձնապես ճակատը և աչքերի ներքևի մա-

Մենինգիտով հիվանդացած ձի գրգռված վիճակում

սերը, յերբեմն նույնիսկ կոտորում ե քթի վոսկորները, ջարդում ատամները: Յեթե ձին գտնվում ե ձիախոռում, ապա սկսում ե պատերի վրա բարձրանալ: Մի քանի ձիեր սաստիկ քրտնում են: Դաշտում հիվանդացած ձին, անզիտակցաբար թափառելով, կարող ե գլորվել անդունդի, ջրհորի կամ փոսի մեջ: Մենինգիտի յերկու ձևերի դեպքումն ել մարմնի ջերմությունը նորմալից ցածր ե լինում (36—36,5):

Մենինգիտը մեծ մասամբ տևում ե մի որից վոչ ավելի, իսկ հազվագյուտ դեպքերում՝ 2—3 որ: Մենինգիտով վարակված 100 ձիուց 50—90-ը սատկում են: Իսկ այնտեղ, վորտեղ հիվանդներին վոչ մի ոգնություն ցույց չի տրվում, սատկում են բոլոր հիվանդացածները:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՓՆՈՒԹՅՈՒՆ: Հիվանդ ձիուն պետք ե մեկուսացնել և բոլոր միջոցները ձեռք առնել, վորպեսզի նա իրեն վերքեր և ջարդվածքներ չհասցնի: Հատակի վրա ավելի շատ հարդ փռել, իսկ պատերի ուղղությամբ դարսել ծղոտի պինդ կապված խուրձեր: Սրանից հետո հարկավոր ե ձեռքով մաքրել ուղիղ աղիքը արտաթորանքից և հոգնա դնել: Տաք յեղանակին հիվանդ ձիուն պետք ե որեկան մի քանի անգամ պաղ ջրով լավ լվանալ: Յեթե ձին խմում ե, ապա նրան հարկավոր ե տալ աղաթթվուտով խառնված ջուր (1 գլալ աղաթթվուտ 1 գույլ ջրի մեջ): Պետք ե խուսափել բերանը վորեւե դեղ լցնելուց: Ավելի բարդ ոգնություն կարող են ցույց տալ միայն անասնաբուժական մասնագետները:

ՄԵՆԻՆԳԻՏԸ ԿԱՆՆԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ: Մենինգիտը կանխելու հիմնական միջոցը—դա ձիւտ խնամքի, կերակրման և ջրելու կազմակերպումն, և աշխատանքում ձիերին ձիւտ ոգտագործումը: Թույլ և վատ սնված ձիերին պետք ե չափավոր աշխատեցնել: Ամառը, ցերեկվա ամենաշոգ ժամերին չպետք ե աշխատեցնել ձիերին, այլ այս ժամերն ոգտագործել ճաշի ընդմիջումի համար: Բոլոր ձիերին ամեն որ աղ տալ կամ չոր կերն աղաջրով թրջել: Ձիերին պահել և արածացնել խոշոր և մանր յեղջուրավոր անասուններից բոլորովին առանձին, վորովհետե կասկածներ կան, վոր յեղջուրավոր անասունները թագուն կերպով կրում են իրենց մեջ մենինգիտի վարակը:

ՄԵՆԻՆԳԻՏԻ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ: Մենինգիտի յերևան գալու մասին անմիջապես հայտնել գյուղխորհրդին, անասնաբուժին կամ նրա ոգնականին:

Անասնաբուժական մասնագետների փալուց առաջ, գործադրել այն բոլոր միջոցառումները, վորոնք անցկացվում են բո-

լոր վարակիչ հիվանդությունների դեպքում՝ իսկույն հիվանդներին մեկուսացնել, հականեխել ախոռները, լծասարքերը և այն բոլոր առարկաները, վորոնց կպել են հիվանդ ձիերը: Արտատեղերում մենինգիտ հիվանդությունը հայտնաբերելիս, հիվանդներին հեռացնել և տեղավորել մեկուսիչներում, իսկ առողջներին քշել ուրիշ արոտավայրերը: Իսկ յեթե հիվանդությունը չդադարի, այդ դեպքում հարկավոր ե բոլոր առողջ ձիերին ախոռում կերակրել ու ջրել և տալ չոր կեր:

Մենինգիտից սատկած ձիերի կաշին քերթելը թույլատրվում ե: Փերթելուց հետո, կաշին աղում են և կերերից ու ձիերից հեռու տեղ են պահում:

Կարանտին կազմակերպելու պարտականությունը դրվում ե այն բրիգադի, կոլտնտեսության և գյուղխորհրդի վրա, վորտեղ մենինգիտ ե յերևան յեկել: Կարանտինը վերացվում ե ձիերի առողջացման կամ մենինգետից սատկելու վերջին դեպքից 40 որ անցնելուց հետո:

Առողջացած ձիուն հարկավոր ե 15 որ պահել մեկուսիչում և թույլ չտալ աշխատելու:

ՍԻԲԻՐՅԱՆ ԱԽՏ (СИБИРСКАЯ ЯЗВА)

Սիբիրյան ախտը շատ վտանգավոր հիվանդություն ե և մեծ մասամբ մահով ե վերջանում:

Սիբիրյան ախտով կարող են վարակվել գյուղատնտեսական բոլոր կենդանիները: Այս հիվանդությամբ վարակվում ե նաև մարդը:

Այս հիվանդությունն առաջանում ե կենդանական հատուկ միկրոբից, վորը մտնում ե որգանիզմի մեջ: Այս միկրոբը տարբերվում ե նրանով, վոր կարող ե շատ յերկար ժամանակ, նույնիսկ տարիներով, պահվել հողում: Յեղել են դեպքեր, յերբ անասունը սիբիրյան ախտով վարակվում ե այն արոտատեղում, վորտեղ 10 տարի առաջ վատ ե թաղված յեղել այս հիվանդությունից սատկած կովի դիակը:

Մարդը սիբիրյան ախտով շատ անգամ վարակվում ե՝ այդ հիվանդությունից սատկած կամ մորթված անասունի դիակից, կաշին քերթելիս, կամ նրա կաշին, աղիքը, բուրդը և այլն մրթերքները վերամշակելիս:

Ձիերը վարակվում են գլխավորապես այն կերի միջոցով, վորի մեջ այս կամ այն կերպ ընկել ե վարակը: Վարակումը նույնպես տեղի յե ունենում ճանձի և այլ ծծող միջատների

խայթոցի միջոցով, յեթե նրանք խայթելուց առաջ ծծելիս են յեղել սիբիրյան ախտով վարակված հիվանդների արյունը կամ նստել են սիբիրախտավոր դիակի վրա:

ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐԸ: Ձիերի մոտ այս հիվանդությունը յերբեմն շատ արագ է ընթանում: Հանկարծ բարձր ջերմաստիճան է յերևան գալիս, ձին սկսում է ծակոցներ ըզգար, նրա հետույքից, բերնից և քթից հոսում է փրփրոտ, մուգ արյուն և ձին 2—3 ժամից հետո սատկում է: Այլ դեպքերում հիվանդությունն ամենաշատը 2—3 օր է տևում: Ձին հրաժարվում է ուտելուց, նրա մարմնում բարձր ջերմաստիճան է առաջանում, ձին քրտնում է, նրա շնչառությունը ծանրանում է: Այնուհետև վողջ մարմին սկսում է դողալ, հետույքից, քթից և բերնից արյունախառ հյուլթ է հոսում և ձին, ջղային ցնցումներ կատարելով, սատկում է: Այսպես է ընթանում սիբիրյան ախտը, յեթե վարակումը յեղել է կերի կամ ջրի միջոցով:

Համաճարակը ճանճերի և բուռներների միջոցով ձիու մարմնի վրա փոխանցվելու դեպքում ուռուցքներ են առաջանում, շատ հաճախ փորի ներքևի մասում՝ կրծքի տակը կամ ձվակալի վրա: Այս ուռուցքները, փորոնք բուռնցքից ավելի մեծ են, ըսկզբում ամուր, տաք են լինում և ցավ են պատճառում, իսկ հետո սառում են և ցավ չեն պատճառում: Ձիերի մոտ սիբիրախտը հաճախ այսպիսի ուռուցքներով է լինում, միջին հաշվով տևում է մի օր և մեծ մասամբ մահով է վերջանում:

ՍԻԲԻՐՅԱՆ ԱՆՏԻ ԴԵՄ ՊԱՅԲԱՐԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ: Սիբիրյան ախտի մասին կասկածելու դեպքում, անհրաժեշտ է իսկույն կանչել անասնաբուժին կամ բուժակին: Նրանք ցույց կտան ոգնություն, փորից սիբիրյան ախտով հիվանդացած ձիերի վորոշ մասը կարող է առողջանալ:

Նախ քան անասնաբուժական մասնագետների գալը, հարկավոր է դուրս հանել բոլոր առողջ ձիերին այն ախոռից, փորտեղ հայտաբերվել է սիբիրյան ախտը: Յեթե ձիերի մեջ հիվանդությունը յերևան է յեկել արոտատեղերում, այդ դեպքում չպետք է ոգտագործել այդ արոտատեղը:

Սատկած կենդանիների դիակները, հարզե փռվածքի հետ միասին, պետք է տարվեն անասունների գերեզմանոցը և կաշվի հետ միասին, թաղվեն 2 մետր խորությամբ:

Ախոռները խնամքով հալանելովում են: Յեթե դիակը պառկելիս է յեղել բակում կամ արոտատեղում, ապա նրա պառկած տեղի վրա հարզ է փռվում և այրվում, համաճարակը վոշնչացնելու համար:

Այն կոլտնտեսություններում կամ գյուղխորհրդներում, փորտեղ սիբիրյան ախտը յերևան է գալիս ամեն տարի, այնտեղ անհրաժեշտ է զարնանը բոլոր կենդանիներին պատվաստել: Պատվաստումը պաշտպանում է ձիերին և մյուս կենդանիներին սիբիրյան ախտով հիվանդանալուց:

Առանձնապես պետք է հիշել, փոր ախտավոր դիակներից վոչ մի դեպքում չի կարելի կաշին ֆերթել յեվ դիակն ոգսագործել վորելի և պասակով: Այսպիսով համաճարակը տարածվում է կենդանիների և մարդկանց միջև:

ԳԵՂՁՈՒՌՈՒՑԲ (MIBT)

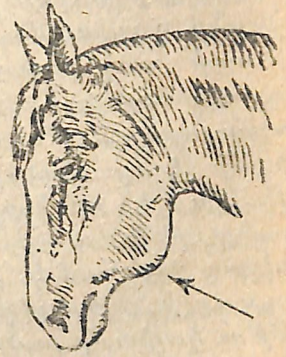
Գեղձուռուցքը նույնպես ձիերի վարակիչ հիվանդություն է հանդիսանում: Գեղձուռուցքով ձիերն ամենից ավելի հաճախ հիվանդանում են 2-ից մինչև 4 տարեկան հասակում: 4-ից ավելի և 2-ից պակաս տարիք ունեցողները շատ քիչ են հիվանդանում:

Այս հիվանդությունն առաջանում է նրանից, փոր ձիու որդանիզմի մեջ մտնում են գեղձուռուցքի միկրոբներ:

Գեղձուռուցքով հիվանդ ձիու քթից հոսող խլինքից և թարախից միկրոբներն ընկնում են կերի մեջ և շրջապատող առարկաների վրա: Առողջ ձիերը, այսպիսի կեր ուտելով կամ իրենց կաշվի ճանգոված մասով քսվելով կամ քորվելով կամ հոտոտալով այս առարկաներին, վարակվում են:

Գեղձուռուցքով թագուն շրջանը տևում է 4-ից մինչև 8 օր: Այնուհետև յերևան է գալիս բարձր ջերմաստիճան առատ թարախ է հոսում յերկու պնչածակներից, փորն առանձնապես ուժեղ է լինում մատղաշ ձիերի մոտ, յենթաձնոտային գեղձերը խիստ ուռչում են, փորը սեղմելիս չափազանց ցավում են, իսկ շոշափելիս տաք և կակուղ են լինում:

Այս նշանները շատ նման են խլախտի նշաններին: Պետք է կարողանալ տարբերել նրանց: Խլախտի ժամանակ քթի արտահոսումը շատ անգամ միայն մի պնչածակից է լինում և վոչ թե այնպես առատ, ինչպես գեղձուռուցքի ժամանակ: Մոտի տակ ուռուցքը խլախտի ժամանակ հաճախ մի կողմից է լինում, պաղ, պինդ, շատ ուռած և առանց ցավի: Գեղձու-

Յենթաձնոտային գեղձուռուցք

ուուցքի ժամանակ ուուուցքը տաք է, ցավում է, թարախակա-
յում, կակղում, պատռվում է և նրանից թարախ է հոսում:
Յեթե բարդություն չառաջանա, ապա պատռվելուց հետո գեղ-
ձուուուցքն աստիճանաբար փոքրանում է, անհետանում և ձին
2—3 շաբաթից հետո առողջանում է: Սակայն այդ չի նշանա-
կում, վոր բոլոր ձիերն առողջանում են, 100 հիվանդացածնե-
րից 4—5-ը սատկում են: Գլխավորապես սատկում են գեղձու-
ուուցքից հետո առաջացած բարդություններից: Այսպիսի բար-
դությունների դեպքում բացի յենթաձնոտային գեղձերից, կա-
րող են հիվանդանալ նաև ուրիշ որգանները՝ թոքերը, լիարդը,
զանգուղեղը և ուրիշները: Գեղձուուուցքի համաճարակը կարող
է տարածվել ամբողջ որգանիզմում և զանազան տեղերում առա-
ջացնել թարախի բորբոքում: Գեղձուուուցքի այսպիսի ընթացքը
վտանգավոր է համարվում և հաճախ մահով է վերջանում:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՐԿՈՒԹՅՈՒՆ: Գեղձուուուցքով հիվանդ ձիերին
առանձնացնում են առողջներից և տեղավորում մեկուսիչում:
Նրանց տալիս են դյուրամարս և հյութալի կեր: Վորպեսզի
ձնոտի տակ յեղած ուուուցքը շուտ հասունանա և կակղի,
դրա համար ուուուցքի վրա դնում են տաք սպեղանի, վորը
պատրաստում են այսպես. փոքր պարկի մեջ լցնում են
խոտի կտորտանքներ կամ թեփ, թրջում են յեռացած ջրով,
թողնում են մի փոքր սառչի և ապա կապում ուուուցքին. այս
բանը որեկան 3—4 անգամ կրկնում են: Յերը ուուուցքը հա-
նելուց ծակվում է, թարախը սեղմում են և վերքի միջոցով
ուուուցքի ներսը լվանում են կրեոլինի, լիզոլի կամ մարգանի
թթու կալիումի լուծույթով: Ուուուցքի վրա կակուղ տեղ հայտ-
նաբերելու դեպքում, չպետք է սպասել, մինչև վոր պալարը
ծակվի: Այսպիսի ուուուցքը դանակով պետք է ճեղքել ամենա-
փափուկ և ցածր տեղում (զանակը պետք է լվացվի կրեոլինի
լուծույթի մեջ), դուրս պետք է սեղմել նրանից թարախը և
ամեն որ լվանալ վերահիշյալ լուծույթներից մեկի միջոցով:

Յեթե հիվանդ ձին դժվարությամբ է շնչում, հարկավոր է
գործադրել գոլորշու ներս շնչելը: Սրա համար ձիու տոպրակի
հատակին դնում են խոտի կտորտանքներ կամ թեփ, 1—2
գդալի չափ սրսկում են կրեոլին կամ կուպր և թրջում յեռա-
ցած ջրով, ապա տոպրակը հագցնում են ձիու դնչին և այդ-
պես պահում են 10—15 րոպե:

Ներշնչումը կարելի չէ գործադրել որեկան 2 անգամ: Յե-
ռացած ջրով թրջելու փոխարեն, պարկի կամ ձիու տոպրակի
ներքևի ծայրը կարելի չէ տեղավորել դուլի մեջ, վորտեղ լըց-

ված է մի քիչ տաք ջուր, իսկ տոպրակի վերևի ծայրը հագ-
ցնել ձիու դնչին: Ձմռանը ներշնչումը կարելի չէ կիրառել
միայն տաք շենքում, իսկ ամառը մրսելուց խուսափելու հա-
մար, պետք է զգուշանալ միջանցիկ քամիներից և գոլորշի ներս
շնչելուց հետո ձիերին սառ ջուր տալուց:

Գեղձուուուցքի ժամանակ նախազգուշացման միջոցառում-
ներին պատկանում են այն բոլոր ընդհանուր միջոցները,
վորոնք կիրառվում են մյուս վարակիչ հիվանդությունների
ժամանակ:

ՔՈՍ (ЧЕБОТКА)

Քոսը — դա ձիու և մյուս կենդանիների կաշվի վարա-
կիչ հիվանդություն է: Կենդանիներից քոսով կարող է վա-
րակվել նաև մարդը:

Կաշվի վատ խնամքը, անասնի վատ և ամբավարար սննուհղը,
ախոռներում կուտակված աղբը և այլն ամենասնապաստավոր պայ-
մաններ են ստեղծում քոսի զարգացման համար:

Քոսն առաջ է գալիս նրանից, վոր կենդանիների կաշվի
վրա ընկնում և բնակվում են այնտեղ մանր, հասարակ աչքի
համար անտեսանելի միջատներ: Այդ միջատները կաշվի վրա
արագությամբ բազմանում են, նրա մեջ անցքեր են բաց անում,
ծծում են արյունը և սաստիկ քոր են առաջացնում, մանավանդ
տաք շենքերում և գիշեր ժամանակ: Ձիերը միշտ քորվում են,
նիհարում և յեթե բուժական ոգնություն ցույց չտրվի, ապա
բոլորովին կնիհարեն և կսատկեն:

Վարակումն առաջ է գալիս հիվանդ և առողջ կենդանիների
փոխադարձ շփումից, նրանից, վոր առողջ ձիերը զիպչում են
այն առարկաներին՝ սյուներին, պատերին, ցանկապատերին,
ձիակապարանին՝ վորոնց քավելով՝ քորվել են քոսով հի-
վանդ ձիերը: Վարակումն առաջ է գալիս նաև առողջ ձիերին
հիվանդների հետ լծելուց, ընդհանուր տապճակից, խոզանակից,
քերիչից և այլն: Համաճարակը կարող է փոխանցվել նաև մար-
դուն, յեթե նա միաժամանակ սպասարկում է թե հիվանդ և թե
առողջ ձիերին:

ՔՈՍԻ ՆՇԱՆՆԵՐԸ: Քոսի ժամանակ բաշի, ճակատի
վրա յեղած մազերի փնջի տակ կամ մորթու ալ տեղերում
գոյանում են բշտիկներ: Ձին այսպիսի տեղերը քսում է ան-
կյուններին, մարին կամ պատին, վորպեսզի քորի: Բշտիկների
տեղում գոյանում են կեղևներ և խոցեր: Այսպիսի տեղերում

մաղերը թափվում են, կաշին հաստանում և ծալքեր ե առաջացնում: Յեթե քոսով հիվանդանալու սկզբնական շրջանում վոչ մի միջոց ձեռք չառնվի, ապա նա որեցոր ավելի շատ ե տարածվում կաշվի, վզի, բաշի, կրծքի վրա և այլ տեղերում: Ձին անընդհատ քորվում և նիհարում ե:

Ինչքան շուտ միջոցներ ձեռք առնվեն քոսի դեմ, այնքան ավելի հեշտ կլինի նրան բժշկել:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՐԳԱՆԻԹՅՈՒՆ: Հիվանդության տարածումը դադարեցնելու համար, առաջին հերթին անհրաժեշտ ե մեկուսացնել հիվանդ ձիերին, հականեխել ձիախոռը, մսուրները, վորտեղ կանգնելիս են յեղել քոսոտ ձիերը, հականեխել նաև տապալակները (носои) և լծասարքը:

Հիվանդի փնտրված տեղերում և նրանց շուրջը գտնված բուրդը պետք ե խուզել: Խուզված տեղերը կանոնավոր կերպով կանաչ սապոն քսել և մի ամբողջ որ սապոնը թողնել նրանց վրա: Մի որ անցնելուց հետո (ամառվա տաք յեղանակին, իսկ ձմռանը՝ տաք շենքում) խոզանակի միջոցով սապոնը տաք ջրով մաքրել և թողնել վոր կաշին չորանա: Սրանից հետո մահուդով կամ խոզանակով քսել անասնաբուժական դեղարկվում յեղած հետեյալ դեղերից մեկն ու մեկը:

1. Վերցնում են մի մաս կուպր, այնքան ել փոշիացած ծծումբ և խառնում են յերկու մաս կանաչ սապոնի և յերկու մաս դինատուրատի (սպիրտի) հետ:

2. Մի մաս կրեոլին խառնում են 10 մաս կանաչ սապոնի հետ:

3. Ջրի մեջ յեփված ծխախոտի թուխ դ հեղուկ:

4. Մի մաս նավթ կամ կուպր խառնում են 3 մաս բուսական յուղի հետ:

5. 1 կիլոգրամ արևածաղկի մոխիր՝ մի դույլ տաք ջրի հետ:

Հինգ որից հետո նորից պետք ե քսել: Յեթե փնտրված տեղերը շատ են, ապա պետք ե խուսափել միանգամից բոլոր տեղերի վրա մահլամ քսելուց, (կարող ե թունավորում առաջ գալ): Սկզբում մահլամը քսում են փնտրված տեղերի մի մասի վրա, իսկ հաջորդ որը՝ մնացած մասի վրա:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածականի փոխարեն	3
Առողջ և աշխատունակ ձիու համար	7
Անասնաբուժական դեղարկը	9
Առողջ ձիու նշանները	10
Հիվանդ ձիու նշանները	11
Ինչպես վարվել հիվանդ ձիու հետ	12
Ինչպես պահպանել ձիուն	12
Առաջին ոգնությունը ներքին հիվանդության դեպքում	14
Ստամոքսային ծակոցներ	16
Փորկապություն	17
Փորհարություն	17
Մեղի կապվելը	18
Հաղ	19
Բույսերից թունավորվելը	21
Առաջին ոգնությունն արտաքին հիվանդությունների դեպքում	21
Արյունահոսություն	22
Վերքեր	23
Հարվածներ	23
Ծնշում	24
Առաջին ոգնությունը վոսկորների ջարդվածքի դեպքում	25
Ինչպես կախել ձիուն	25
Առաջին ոգնությունը կաղալու դեպքում	25
Սմբակների հոգացավային բորբոքումը	26
Սմբակի ծակվելը	27
Մեխահարում	27
Վատնահարք	28
Սմբակի սլաքի թարախակալումը	29
Սմբակի արորվածք	29
Խոնավախտ	30
Առաջին ոգնությունը ծննդյան ժամանակ	31
Արգանդապաղի ուղիղ դրությունը	32
Արգանդապաղի սխալ դրությունը	35
Վարակիչ հիվանդություններ	37
Վարակիչ հիվանդությունների պատճառները	40
Խլախտ	42
Մենինգիտ	45
Սիրիբյան ախտ	47
Գեղձուռուցք	49
Բոս	49

Ответственный редактор Г. А. ПОТЕНЦ

Тех. редактор О. ТЕР ДАВЫДОВ

Сдано в набор 21/II 1934 г.,
Издание с-х 141/3719
Статформат А5-148x210,
Уполирайлит Б—285

Подписано в печать 4/III 1934 г.,
Объем 3 $\frac{1}{4}$ печ. лист
Заказ № 1105
Тираж 1500

Тип. им. „Стачки 1902 г.“ АЧКПО Ростов н-Дону

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0283083

6775

8459

ԳԻՆԸ 50 ԿՈՊ.
Цена 50 Коп.

На армянском языке

А. П. Долгашев

ПЕРВАЯ ПОМОЩЬ
ЗАБОЛЕВШЕЙ ЛОШАДИ

АЗОВО-ЧЕРНОМОРСКОЕ
КРАЕВОЕ КНИГОИЗДАТЕЛЬСТВО

ԳՐԱԳՈՒՆԾՈՒՄ

ՕՐՈՍՏՈՎ-ԴՐՆ ՍՈՍՎՈՐԴԱԿԱՆԱ ՓՈՂ. 53

ԳՐԱԿԵՆՏՐՈՆ (ԿՆԻԳՈՑԵՆՏՐ)